

**MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ÚSTAV SLAVISTIKY

Bakalářská diplomová práce

Brno 2017

Nadiia Sterlova

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

**Ústav slavistiky
Ukrajinský jazyk a literatura**

Nadiia Sterlova

Домашнє насильство проти жінок в Україні:

Як правильно говорити про це та інші

профілактично-просвітницькі заходи

(Domácí násilí na ženách na Ukrajině: Jak o něm správně
hovořit a další preventivně-osvětová opatření)

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Eva Reutová

2017

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....
Podpis autora práce

Zde bych chtěla srdečně poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Bc. Evě Reutové za odborné vedení, za pomoc, rady při zpracování této práce a především vstřícnost.

Зміст

Вступ.....	4
1. Гендерне насильство	8
1.1 Домашнє насильство в Україні та світі	8
1.2 Статистика.....	10
1.3 Профілактика домашнього насильства.....	13
2. Словник-довідник домашнього насильства: основні терміни, поняття та явища	15
Висновок	42
Summary	44
Список використаних джерел	46
Додатки.....	52

Вступ

Робота під назвою *«Насильство проти жінок в Україні: як говорити про це та інші профілактично-просвітницькі заходи»* є спробою укласти український словник-довідник термінів зі сфери психології та феміністичних термінів, який описує явище гендерного насильства проти жінок, процеси та механізми, які функціонують у домашньому насильстві, висвітлюючий поняття, які зазвичай мають тенденцію до замовчування у суспільстві. Словник-довідник має підсумовувати і просувати знання з питань домашнього насильства, а сама дипломна робота узагальнює існуючі в цьому напрямку напрацювання з метою привернення уваги громадськості. На сьогоднішній день численні аспекти сексизму патріархального устрою залишаються невидимими, хоча й знаходяться на поверхні. Щодня люди стикаються з проявами дискримінації та насильства, але не усвідомлюють цього, або навіть приймають у ньому участь, оскільки вважають подібну поведінку за норму. Це і трансляція деструктивних стереотипів, і образлива поведінка, яка пригнічує гідність, і просто ненависть або зневага до жінок та всього жіночого. Жіноче зазвичай вважається гіршим за чоловіче (на мовному рівні: «не поведься, як дівчисько», «одяг занадто «бабський», жіночий колектив – серпентарій, стереотип про неможливість жіночої дружби і т.ін.), а й на лексичному рівні «мужність» – це хоробрість, а «жіночність» – набір гендерних, не особливо приємних, стереотипів (покірність, слабкість, схильність до маніпуляцій). Нерідко чоловік вважається ціннішим за жінку, як робітник, член сім'ї (приклад: «шкода, що у вас народилась дівчинка, а не хлопчик») або товариш. Не усвідомлюється також системний характер явищ.

Існуюча гіпотеза лінгвістичної відносності (гіпотеза Сепіра-Уорфа)¹ просуває тезис, згідно з яким мова певним чином визначає свідомість, особливості мислення особи. Таким чином, ментальні уявлення, у свою чергу, можуть змінюватись під впливом мовних та культурних систем. Оскільки мова відображає історичний досвід її носіїв та їх культуру, не дивно, що в ній наявне відображення патріархальної культури та мізогінні «реалії», що, так само, може мати свій вплив на людей, посилюючи та затверджуючи існуючу дискримінацію. А замовчування не дає змоги підняти існуючі проблеми. Одним із наслідків замовчування є відсутність слів (та усвідомлення) які відображають реалії гендерного насильства. В тому випадку, якщо у людини з'являються сумніви у прийнятності вчинків

¹Стаття в енциклопедії «Кругосвет»: ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ОТНОСИТЕЛЬНОСТИ ТЕОРИЯ
<http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/LINGVISTICHESKO_OTNOSITELNOSTI_GIPOTEZA.html> – Переглянуто: 07.04.2018

або манер, вона зазвичай позбавлена слів, які могли б пояснити те, що діється, а за умови їх відсутності особа не має можливості поділитися своїм досвідом.

Світ просякнутий дискримінацією жінок в усіх сферах та галузях, зачіпаючи кожен соціальну групу людей, кожен прошарок суспільства, утворюючи, подібно іншим формам дискримінацій, «піраміду ненависті» (наприклад: шкала Олпорта, створена для класифікації ступенів упередженості в суспільстві відображає всі яруси цієї піраміди)². Таким чином, приблизно половина населення планети страждає від специфічного виду насильства, яке було виділене ООН в окрему групу. Це – гендерне насильство³.

Інформацію про гендерну дискримінацію та насильство необхідно поширювати, бо подолати проблему без її розуміння та усвідомлення – неможливо. Цим зумовлено вибір теми моєї дипломної роботи.

Актуальність: надзвичайно високий рівень домашнього насильства в Україні продовжує зростати (детальніше у першому розділі, підрозділі «Статистика»). Це комплексна проблема, що торкається усіх аспектів людського життя і особисто зачіпає кожен та кожного з нас. Подолання і профілактика будь-яких проявів насильства є актуальною проблемою сьогодення.

Не дивлячись на те, що проблема гендерного (а, відповідно, і домашнього) насильства стає більш «видимою» у суспільстві (свідомостю цьому є збільшення кількості кризових центрів, програм допомоги жінкам, розголос у ЗМІ, соціальні явища, такі як інтернет-флешмоб «#ЯнеБоюсьСказати»⁴, та запровадження нових законів), рівень обізнаності населення (та громадянської свідомості в цьому аспекті) продовжує лишатися критично низьким.

Таким чином, актуальність теми зумовлена наступними чинниками:

- підсумування і просування знань з питань домашнього насильства;
- узагальнення накопиченого досвіду і привернення уваги громадськості.

Тема дипломної роботи: домашнє насильство, як частина гендерного насильства, та терміни, що описують пов'язані із ним явища. Гендерне насильство може виникнути на мікрорівні, впливаючи на життя однієї родини, але водночас воно є макропроблемою, яка потребує втручання на всіх соціальних рівнях. Не лише влада та соціальні працівники мають прагнути до утворення суспільства, нетолерантного до домашнього насильства, це

²ALLPORT Gordon W. The Nature of Prejudice. – Addison-Wesley Publishing Company, 1979. – 537 с. – ISBN 0-201-00179-9.

³Офіційний сайт ООН. Декларація про викорінення насильства по відношенню до жінок. <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml> – Переглянуто: 07.04.2018

⁴ РАДИО СВОБОДА. Авторка: Аля Пономарева. Стаття: Я не боюсь сказать. <https://www.svoboda.org/a/27844509.html> – Переглянуто: 07.04.2018

задача для кожного та кожної з нас. Значна кількість випадків домашнього насильства свідчить про те, що необхідно вміти реагувати на домашнє насильство, володіючи необхідним для цього інформаційним мінімумом. На превеликий жаль, українське суспільство залишається переважно необізнаним у такого роду питаннях, демонструючи також низький рівень психологічної гігієни.

Мета і завдання: розглянути теоретичні аспекти проблеми домашнього насильства проти жінок; сформуванати комплексне розуміння поняття домашнього насильства, розробити зрозумілий і доступний матеріал, який буде розкривати дану тему, оскільки інформаційно-просвітницька робота такого роду виконує профілактичну роль для суспільства, зокрема для жінок, які в першу чергу стають жертвами насильства, скласти словник-довідник важливих термінів із сфер фемінізму (фемінологія та гендерологія) та психології, а також допоміжний матеріал для більш глибокого розуміння проблеми і можливого розповсюдження.

Об’єкт: домашнє насильство на Україні, предмет дослідження – лексика, яка описує та характеризує явище домашнього насильства, його причини та наслідки.

Завданням даного дослідження є:

- укласти словник-довідник термінів;
- скласти допоміжний матеріал, який можна використовувати на практиці – «діагностувати» та класифікувати токсичні стосунки або домашнє насильство, перерахувати необхідні дії для поведінки у разі виявлення останніх.
- утворити допоміжний візуальний матеріал, який можна використовувати для розповсюдження та інформування у доступному та простому вигляді.

Матеріали дослідження: основними матеріалами дослідження є тематична література (іншомовна) та її переклади, які можна знайти в мережі Інтернет, статті, словники-довідники та інформація від громадських організацій, таких як ООН, ВООЗ, «*Ла Страда-Україна*»⁵, дослідження на замовлення Фонду народонаселення ООН компанія *GfK Ukraine* щодо досвіду насильства серед жінок і дівчат⁶ та дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка⁷.

Значний вклад в справу допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства представляють наступні автори та їх роботи: Ланді Банкрофт («*Навіщо він це*

⁵Офіційний сайт організації «Ла Страда-Україна» <http://la-strada.org.ua/> – Переглянуто: 07.04.2018

⁶Офіційний сайт Фонду народонаселення ООН в Україні. Поширеність насильства щодо дівчат та жінок. 2015 <<http://www.unfpa.org.ua/publications/470.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

⁷Офіційний сайт Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка. <<http://www.uisr.org.ua/>> – Переглянуто: 07.04.2018

робить?»), Бареа Консуело («Підручник для жінок, що зазнали домашнього насильства, які хочуть перестати ними бути») та Ауд Далсегг («На гачку»).

Щодо українських дисертаційних досліджень на тему гендерного насильства, слід відзначити докторську дисертацію Ніни Володимирівни Аніщук «Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз»⁸ (перед цим вона видала монографію «Гендерне насильство у правовому житті України»), а також кандидатську дисертацію Олександра Валерійовича Бойка на тему «Насильство у сім'ї: соціологічний аналіз явища»⁹.

Існують навчальні матеріали та курси стосовно проблематики домашнього насильства, як підручник з гендерної теорії «Гендер для медій» (розділ 9)¹⁰, гендерний журнал «Я»¹¹ (випуск 2007 року), курс доцентки Савчук Олени Миколаївни у школі соціальної роботи Національного університету «Києво-Могилянська академія» для жінок, які постраждали від домашнього насильства.¹²

Методи: структурно-функціональний аналіз, дескриптивний метод, синтез, узагальнення.

Структура дипломної роботи: дана дипломна робота складається з наступних частин: вступу, двох розділів (перший розділ поділений на три підрозділи), висновку, резюме англійською мовою, додатків та списку використаних джерел.

⁸АНИЩУК Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Аніщук; наук.консультант Ю.М. Оборотов; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2008. – 36 с.

⁹БОЙКО Олександр Валерійович. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: дисертація канд. соціол. наук: 22.00.03 / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003.

¹⁰МАЄРЧИК М., ПЛАХОТНИК О., ЯРМАНОВА Г. Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Київ: Критика, 2013, 220 с. ISBN: 978-966-8978-63-0.

¹¹Я: Гендерний журнал : Информационно-просветительское издание по гендерному просвещению / Харьковская женская организация «Крона» . – Харків : ИД «Райдер», 2007 . <<http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-20-2007.pdf>> – Переглянуто: 07.04.2018

¹²Курси Савчук Олени Миколаївни <<http://ssw.ukma.edu.ua/savchuk>> – Переглянуто: 07.04.2018

1. Гендерне насильство.

1.1. Домашнє насильство в Україні та світі

Домашнє насильство – одна із найрозповсюдженіших форм порушення прав людини в цілому світі, і є підвидом гендерного насильства. Терміни «гендерне насильство» та «насильство проти жінок» є тотожними, оскільки насильство проти жінок базується переважно на гендерному ґрунті, а в більшості випадків насильство над жінками і дівчатами здійснюється чоловіками (детальніше у підрозділі «Статистика»).

Міжнародні нормативні документи про права людини містять наступні визначення поняття про насильство проти жінок.

- *«...проявленням нерівного співвідношення стосунків між чоловіками та жінками, яке склалося історично та призвело до домінування над жінками та дискримінації відносно жінок з боку чоловіків, а також стає на заваді всебічному покращенню становища жінок. [...] [Н]асильство відносно жінок є одним із основоположних із соціальних механізмів, за допомогою якого жінок примушують займати підлегле становище у порівнянні із чоловіками»;*¹³
- *««насильство проти жінок» сприймається, як порушення прав людини і форма дискримінації по відношенню до жінок та означає всі акти насильства за гендерними ознаками, які призводять або можуть призвести до фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної шкоди або спричинити страждання жінок, включно погрози таких актів, примус чи безпідставне позбавлення волі, незалежно від того, відбувається це у публічному чи в приватному житті».*¹⁴

Форми та контексти гендерного насильства відносно жінок:

- *«Насильство відносно жінок, яке мається на увазі, охоплює наступні випадки, але не обмежується ними:
а) фізичне, статеве та психологічне насильство, яке має місце у родині, включаючи побиття, статевий примус стосовно дівчат у родині, насильство, пов'язане з приданим, звалтування дружини чоловіком, пошкодження статевих органів жінки та інші традиційні практики, що спричиняють жінкам шкоду, позашлюбне насильство та насильство, пов'язане з експлуатацією»;*

¹³Декларація про викорінення насильства проти жінок, преамбула.

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506?test=4/UMfPEGznhho0v.ZiRMt/6wHI4HIs80msh8Ie6> –

Переглянуто: 07.04.2018

¹⁴Там же, стаття 1.

b) фізичне, статеве та психологічне насильство, яке має місце в суспільстві в цілому, включаючи звалтування, примус до статевих стосунків, статеве домагання та залякування на роботі, в навчальних закладах та інших місцях, торгівлю жінками, примус до проституції;

c) фізичне, статеве та психологічне насильство з боку чи з потурання держави, де б воно не коїлось»¹⁵.

Гендерне насильство, таким чином, є глибоко вкоріненою структурною проблемою, суть якої у нерівному співвідношенні сил та влади між жінкою та чоловіком. «Діагностика» цього виду насильства може ускладнюватися токсичними соціальними та культурними очікуваннями щодо гендерних ролей, які зазвичай вважаються властивими жінці чи чоловіку, оскільки «ідеальна» патріархальна модель стосунків муж чоловіком та жінкою не припускає рівності. Таким чином, на практиці втілюється та зберігається дискримінація жінок. Це впливає на здоров'я і життя жінок, їх зайнятість та участь у політичному житті.

Майже 17 років в Україні функціонував закон під назвою *«Про попередження насильства у сім'ї»¹⁶*, який не мав достатньої ефективності, законодавчої регламентації та розголосу серед населення. Зазвичай жертви домашнього насильства не отримували допомоги від державних органів. Але у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила новий закон *«Про запобігання та протидію домашньому насильству»*, в якому використано підхід із європейськими стандартами для боротьби з цим явищем. Чинності закон набрав 7 січня 2018 року. Законом визначено систему заходів протидії, допомоги та захисту жертви, належне розслідування випадків домашнього насильства та притягнення до відповідальності злочинців. Законом дано визначення термінів «психологічне насильство», «сексуальне насильство» та інші. Притягнені до відповідальності (або вважатися за потерпілих) мають право в тому числі особи, які спільно проживають, як сім'я, але не знаходяться у зареєстрованих стосунках, родичі, пов'язані побутом і т.ін. Потерпілою також визнається дитина, яка стала свідком насильства, а не тільки та дитина, яка його зазнала фізично, сексуально тощо. Під самим домашнім насильством розуміються дії психологічного, фізичного, сексуального, економічного характеру, а також погрози скоєння таких дій.

¹⁵Там же, стаття 2.

¹⁶Закон України про попередження насильства в сім'ї <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>> –
Переглянуто: 07.04.2018

1.2. Статистика

- За даними про глобальну розповсюдженість насильства, опублікованими ВООЗ, кожна третя жінка (35 %) у світі протягом свого життя зазнає фізичного або сексуального насильства з боку інтимного партнера, або сексуального насильства з боку іншої особи.
- До 38 % вбивств жінок у світі скоєно їх інтимними партнерами чоловічої статі.¹⁷
- Згідно Всесвітньому банку даних (*World Bank Data*), для жінок у віці від 15 до 44 років ризик бути зґвалтованими перевищує ризик ракових захворювань, автомобільних аварій, війни та малярії.

За даними ООН:

- 7 із 10 жінок у світі переживають фізичне та/або сексуальне насильство.
- 603 мільйони жінок мешкають в країнах, де домашнє насильство не вважається злочином.
- 1 з 4 жінок у світі зазнає фізичного або сексуального насильства під час вагітності.¹⁸

Щодо проблеми домашнього насильства – Україна не є винятком.

- За 9 місяців 2017 року на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, діяльність якої забезпечує громадська організація «*Ла Страда-Україна*» за підтримки компанії *AVON*, надійшло 21 680 дзвінків, які стосувалися домашнього насильства, зокрема 16 845 від жінок. За той самий період минулого року кількість дзвінків щодо домашнього насильства становила 21 336. Таким чином, статистика показує, що проблема не лише не вирішується, а, на жаль, набирає обертів.
- Збільшилась кількість дзвінків на «гарячу» лінію від жінок, які постраждали від насильства у сім'ях демобілізованих військових: 34 дзвінки за 9 місяців 2016 року у порівнянні з 105 дзвінками за 9 місяців 2017 року», — коментує Альона Кривуляк, директор департаменту національних гарячих ліній міжнародного жіночого правозахисного центру «*Ла Страда-Україна*»¹⁹.

¹⁷Офіційний інтернет-сайт Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я. Насилля по відношенню до жінок, інформаційний бюлетень, листопад 2016 рік. <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/ru/>> – Переглянуто: 07.04.2018

¹⁸Офіційний сайт ООН. Насильство проти жінок та дівчат. <<http://www.un.org/en/women/endviolence/situation.shtml>> – Переглянуто: 07.04.2018

¹⁹Центр Інформації про права людини. Стаття: Дзвінки про насильство у сім'ях учасників АТО на «гарячу» лінію цьогооріч збільшились утричі. 2017. <https://humanrights.org.ua/material/dzvinki_pro_nasilstvo_u_simjiah_uchasnikiv_ato_na_garjiachu_linijiu_la_stradi_cogorich_zbilshilis_utrichi> – Переглянуто: 07.04.2018

- 10-15 % постраждалих звертаються за допомогою в поліцію, – стверджує Катерина Левченко, президент Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда-Україна».
- 600 жінок в Україні щороку гинуть від рук партнерів. Це в 3,5 рази більше, ніж їх гине в ході бойових дій в зоні АТО.
- 3 з 10 українських чоловіків, звинувачених у насильстві по відношенню до членів родини, що тягне на кримінальний злочин, отримують реальні тюремні терміни.
- 40 % працівників системи кримінального правосуддя – поліцейських, прокурорів, суддів – вважають домашнє насильство приватною справою.
- 60 % з них впевнені, що жертви самі винні в тому, що з ними сталося.
- більше 4/5 поліцейських і суддів у країні розглядають випадки домашнього насильства як «сімейну суперечку», очікуючи, що жертви пробачать кривдників. Подібні справи часто розглядають без присутності жертви, а середня тривалість кожного судового слухання складає 7 хвилин²⁰.
- Близько 65 % жінок, які пішли з дому та стали безхатченками, пов'язують свій вихід з дому тим, що піддавалися насильству, – повідомила народний депутат України, Ірина Луценко у своєму інтерв'ю, присвяченому новим законам проти домашнього насильства.²¹
- 80 % хлопчиків і дівчат, які стали свідками та жертвами насильства у сім'ї, у дорослому житті займаються проституцією.
- із 100 % жінок, які потрапляють в лікарню швидкої допомоги, 50 % – це побиті вагітні жінки.²²

За дослідженнями Інституту соціологічних досліджень НАН України:

- 68 % жінок (приблизно 18 000 000) в Україні зазнають знуцання в родині, у тому числі 20 % – регулярно (в основному, це побиття з боку чоловіка).
- Лише 27 % жінок вважають образи проявом насильства і тільки 32 % подібним чином оцінюють приниження. Для 49 % респонденток насильство – це побої, а 56 % згодні вважати насильством зґвалтування.²³

²⁰Офіційний сайт міжнародної правозахисної організації «Ла Страда-Україна». <<http://la-strada.org.ua/>> – Переглянуто: 07.04.2018

²¹ТСН Україна. Стаття про прес-конференцію в інформагенції «Укрінформ». <<https://tsn.ua/ukrayina/zhoden-proyav-domashnogo-nasilstva-ne-zalishitsya-bez-vidpovidi-derzhavi-irina-lutsenko-1104760.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

²²УНІАН. Віднині домашнє насильство в Україні офіційно є злочином – Ірина Луценко. <<https://www.unian.ua/politics/2285706-vidnini-domashne-nasilstvo-v-ukrajini-ofitsiyno-e-zlochynom-irina-lutsenko.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

²³Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка <<http://www.uisr.org.ua/>> – Переглянуто: 07.04.2018

За останні три роки кількість вбивств, вчинених на підставі домашнього насильства, зросла майже втричі. (За даними Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України).²⁴

У 2017 році Національна поліція України зареєструвала майже 60 000 заяв щодо домашнього насильства. Зараз слідчими підрозділами завершено 439 кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї.

Протягом 2017 року за кримінальними провадженнями, направленими до суду, потерпілими від злочинних посягань визнані майже 77 000 жінок, що становить 38 % від загальної кількості потерпілих.

За даними дослідження «*Розповсюдженість насильства в українських сім'ях*», що було проведено GFK на замовлення «*Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні*» (ПРООН-ЄС) близько половини (44 %) населення України зазнавали насильства в сім'ї впродовж життя. 30 % – зазнавали його у дитинстві. Близько половини тих, хто зазнавав насильства в дитячому віці, стикались з ним у дорослому житті²⁵.

Внаслідок військових дій на сході України ситуація погіршилася.

²⁴СТЕФАНИШИН В.Г. Домашнє насильство. Офіційний сайт Долинського районного управління юстиції. <<http://obljustif.gov.ua/doluna/63818-2/>> – Переглянуто: 07.04.2018

²⁵Дослідження GFK на замовлення Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні (ПРООН-ЄС) «*Розповсюдженість насильства в українських сім'ях*». <http://www.undp.org.ua/files/en_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf> – Переглянуто: 07.04.2018

1.3. Профілактика домашнього насильства

У сучасному суспільстві стан домашнього насильства та його розуміння неоднозначні. Коли на вулиці люди б'ються та ображають одне одного – це вважається за хуліганство (карний злочин), а коли те саме коїться у родині – це суто сімейна справа. В українській мові (і не тільки в ній) існує багато прислів'їв та приказок, які відображають домашнє насильство, баналізують, виправдовують його, а також вказують на «второсортність» жінки та чоловічу вищість. Ось декотрі з них: «бий бабу молотом, буде баба золотом», «в баби волосся довге, а розум короткий», «жінка бита, бо хата не мита», «небита жінка – як коса неклепана», «люби, як душу, а тряси, як грушу», і, нарешті, найвідоміше: «б'є, отже, любить». Не обходиться і без так званої народної мудрості, яка виправдовує її токсичні аспекти у стосунках: «без ревності не буває кохання» і под.

Це, на превеликий жаль, вагома частина словесного побуту і культурної норми, яку поділяють і чоловіки, і жінки.

Тобто на даний момент існує безліч ідіом та крилатих виразів, які виправдовують насильство та жорстокість, у даному випадку, проти жінок. А, натомість, слів, здатних зробити явища, які відбуваються у домашньому насильстві, «видимими», окреслити, пояснити їх, дослідити їх, аби мати змогу покращити ситуацію, або й викоринити деструктивні явища – не вистачає.

Із самого початку подана у роботі феміністська термінологія є «штучною». Вона створюється для того, щоб оформити, зафіксувати поняття, явища або практики, які з часом осмислюються під критичним кутом. Для створення слів використано метод словотворення «калькування» – з англійської мови, або з російської (у ній, в свою чергу, ці слова з'являються аналогічним способом).

На даний момент ці слова не є закріпленими у мові, більшість із них відсутні в офіційних словниках, але широко використовуються у спілкуванні, засобах масової інформації, мережі інтернет та тематичних статтях.

Феміністська термінологія включає в себе багато неологізмів, професіоналізмів та жаргонізмів, які мали б стати частиною загальноживаної лексики, зрозумілої та доступної якомога більшій кількості людей (в першу чергу – жінкам). Інформованість у цій темі є важливою частиною профілактики насильства проти жінок, якої, фактично, поки що не існує на державному рівні в Україні. До потерпілих від насильства у родині суспільство ставиться упереджено, звинувачуючи жертв у провокаціях насильства. Якщо не вважати домашнє насильство злочином, то і державі для його попередження та профілактики робити

нічого не потрібно. Лише наприкінці 2017 року Верховна Рада України ухвалила закон проти домашнього насильства, виділивши його в окрему категорію злочинів²⁶.

Щороку у листопаді в Україні проводиться низка заходів під назвою «16 днів проти насильства», які закликають звернути увагу суспільства на існуючу проблему насильства проти жінок. Це міжнародна акція, яка проводить інформаційні кампанії, спрямовані на просвіту населення, підвищення обізнаності та формування громадянської свідомості.²⁷

У 2016 році в мережі інтернет розпочалась всеукраїнська (а потім і міжнародна) соціальна акція флешмобного характеру *#ЯНеБоюсьСказати*²⁸ щодо проблеми гендерного насильства та його замовчування. Протягом акції жінки масово ділились історіями про свій досвід сексуального насильства у соціальних мережах. Акція побудована за схожим принципом, що й міжнародний флешмоб проти насильства над жінками під хештегом *#RedMyLips*²⁹. Жінки фарбували губи червоною помадою, та розміщували свою фотографію у соціальних мережах в місяць публічної дискусії щодо сексуального насильства.

²⁶Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству.

<<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?test=4/UMfPEGznhho0v.ZiRMt/6wHI4HI80msh8Ie6>> – Переглянуто: 07.04.2018

²⁷Інформаційна брошура про міжнародну акцію «16 днів проти насильства».

<<http://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/ge16.pdf>> – Переглянуто: 07.04.2018

²⁸Сторінка флешмобу в соціальній мережі Facebook. <<https://www.facebook.com/yaneboyusskazatu/>> – Переглянуто: 07.04.2018

²⁹Офіційний сайт RedMyLips, присвячений протистоянню сексуальному насильству та звинуваченню жертв. <<http://www.redmylips.org/>> – Переглянуто: 07.04.2018

2. Домашнє насильство: словник-довідник основних термінів, понять та явищ

Аб'юз (з англ. abuse – зловживання, знуцання, образа, жорстоке ставлення) – комплексне поняття, термін, який позначає усі види насильства, поганого ставлення, образ та знуцання.

Термін «аб'юз» з'явився у психології відносно нещодавно, а тому недивно, що у пересічної людини виникає питання, що це за стосунки такі «аб'юзивні» і хто такий «аб'юзер».

Основні види аб'юзу:

- *психологічний* – приховане або пряме насильство над партнером психологічного характеру. Основа психологічного аб'юзу – напади на самооцінку та самосприйняття партнера, агресія та ревності. Крім того, ці прояви мають постійний, повторюваний характер, а емоційний фон стосунків може нагадувати «гойдалку» з різкими підйомами та спадами;

У багатьох дослідженнях вважається, що, на відміну від фізичного та сексуального насильства, поодинокий випадок не є психологічним насильством. Для цього виду насильства є характерним формування клімату чи поведінкового патерну (передбачувана схема, образ, побудований на закономірностях), і важливим компонентом для виявлення психологічного насильства є його систематичність, повторювальний характер. Психологічне насильство може бути умисним або несвідомим, але це завжди тривала поведінка, а не поодинокий випадок;³⁰

- *фізичний* – фізичне насильство над людиною;
- *сексуальний* – примушення людини до фізичної близькості без урахування її побажань та фізичного стану;
- *економічний* – людину ставлять у повну залежність шляхом контролю фінансових коштів.

Для аб'юзу та домашнього насильства є характерною циклічність. Існує теорія про циклічний характер домашнього насильства. Її у 1970-ті роки представила американська дослідниця Ленор Уолкер. Вона провела опитування 1 500 жінок, що постраждали від домашнього насильства і встановила, що існує єдина схема зловживань. Ця схема отримала назву «цикл побиття», а особливий стан жінок, неспроможних покинути аб'юзера –

³⁰VACHSS, Andrew. 1994. «You Carry the Cure In Your Own Heart». Parade, 28 August 1994. <http://www.vachss.com/av_dispatches/disp_9408_a.html> – Переглянуто: 07.04.2018

«синдром побитої жінки». Спочатку Ленор Уокер зробила припущення, що цикл насильства характеризує патріархальну поведінку чоловіків, які відчують право на зловживання своїми дружинами, щоб контролювати їх. Але згодом, для більшої об'єктивності термін змінився на «цикл насильства», а назва стану – на «синдром побитої особи», оскільки насильство не завжди є фізичним, а симптоми спостерігаються як у жінок, так у чоловіків, включаючи одностатеві стосунки. Також ця схема проявлялась не тільки у шлюбі або романтичних стосунках.³¹

Не дивлячись на те, що теорія не є загальноприйнятою, вона широко використовується в програмах боротьби з насильством у родинях, особливо в США. Критики стверджують, що теорія є недосконалою, оскільки вона не є універсальною, не повністю описує всі можливі варіанти розвитку аб'юзивних стосунків.³²

За теорією Ленор Уолкер насильство у родині проходить у чотири фази (потім цикл повторюється):

1. Зростання напруження у сім'ї. Зростає незадоволення у стосунках, порушується комунікація між членами родини. На цій стадії жертва намагається вгамувати агресора.

2. Насильницький інцидент. Відбувається спалах жорстокості: вербального, емоційного або фізичного характеру. Він супроводжується агресією, суперечками, звинуваченнями, погрозами та залякуваннями.

3. Примирення. Кривдник приносить вибачення, пояснює причину жорстокості, зазвичай перекладаючи при цьому відповідальність на жертву. Також він може заперечувати те, що сталося, або переконувати жертву в тому, що вона перебільшує («робить з мухи слона»).

4. Спокійний період стосунків, або «медовий місяць». Насильницький інцидент забуто, кривдник отримав прощення. Цей період називається «медовий місяць», бо якість стосунків між партнерами повертається до початкової.

Після «медового місяця» стосунки переходять на першу стадію, і цикл повторюється. Протягом часу кожна фаза стає все коротшою, спалахи жорстокості стають все частішими, спричиняючи все більше шкоди. Жертва не в змозі відрегулювати ситуацію самостійно³³.

Аб'юзер – людина, що систематично знущається над іншою людиною, яка знаходиться у стосунках із нею – сімейних, особистих або професійних. Знущання та

³¹FISHER Bonnie S.; LAB Steven P. Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention. SAGE Publications; 2 February 2010. ISBN 978-1-4129-6047-2. p. 257. <
https://books.google.cz/books?id=8kHrWPLLX54C&pg=PA257&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false > –
Переглянуто: 07.04.2018

³²DUTTON, Donald G. and GOLANT Susan. 1997. The Batterer: A Psychological Profile. 209 p.

³³WALKER, Lenore E. (1979) *The Battered Woman*. New York: Harper and Row. 270 p.

насильство можуть приймати різноманітні форми. Є ряд поведінкових ознак, які допомагають визначити аб'юзера (див. Додаток). Аб'юзер, його особистість та історія є причиною домашнього насильства.

Не можуть бути визнані психічно хворими 70 % чоловіків, які жорстоко обходяться зі своїми партнерами. Лише 20-30 % з них мають розлади психіки. У більшості випадків аб'юзери не демонструють агресивну поведінку поза домівкою. Поведінка агресорів у публічній сфері, як правило, суттєво відрізняється від їх поведінки у приватній сфері: із сторонніми особами вони люб'язні та коректні, такими вони можуть бути і до жертви на початку стосунків. Тому дуже важливо, щоб родичі, друзі, колеги та, особливо, судді, довіряли словам жертви, а не публічному іміджу аб'юзера.

Ряд факторів, які зумовлюють появу аб'юзерів:

- Батьківська модель стосунків (батько знущався над матір'ю, або навпаки);
- Аб'юзер сам був жертвою побиття чи знущань;
- Патріархальний уклад родини;
- Впевненість у тому, що партнер не може припинити токсичні стосунки і хоче бути жертвою;
- Висока тривожність або занепокоєння, що викликане можливістю втрати домінуючої позиції;
- Незворотне бажання спричинити шкоду партнерці;
- Систематичне вживання алкоголю, алкоголізм.

Ситуацію ускладнює те, що аб'юзер не завжди проявляє свою «темну сторону», він дволикий. Ця дволикість заважає жінці усвідомити, в якому положенні вона знаходиться. Така особливість характерна для осіб із алкогольною або ігровою залежністю. Приблизно у 95 % випадків домашнього насильства злочинцем є чоловік, а жінка – жертвою³⁴.

Колишній слідчий у справах з домашнього насильства Стівен Сторі, говорить про домашнє насильство так: *«Якщо ви вважаєте, що чоловіки – жертви домашнього насильства, посидіть із відділенням швидкої допомоги і подивіться, кого привозять до лікарні»*³⁵. Жінки здатні на неадекватну поведінку у стосунках, але за статистикою частіше

³⁴Bureau of Justice Statistics Selected Findings: Violence Between Inmates (NCJ-149259), November 1994; A Report of the Violence Against Women Research Strategic Planning Workshop sponsored by the National Institute of Justice in cooperation with the U.S. Department of Health and Human Services, 1995.

³⁵Стаття THE NEW SOCIAL WORKER, Summer 2003, Vol. 10, No. 3.

<http://www.socialworker.com/feature-articles/practice/10_Things_Every_Social_Worker_Needs_to_Know_About_Domestic_Violence/> –
Переглянуто: 07.04.2018

стають жертвами насильства, ніж кривдниками (детальніше у першому розділі, підрозділі «Статистика»).

Аб'юзерів можна навчити навичкам неагресивної поведінки. У багатьох країнах успішно працюють освітні програми для людей, які скоїли насильство над членами родини. Метою таких психотерапевтичних груп – навчити кривдників усвідомлювати реальні причини своєї агресивної поведінки, розуміти та виражати свої почуття, а також вміти вирішувати проблеми ненасильницьким шляхом. Як показує досвід, близько 50 % осіб, що пройшли через групи, припинили транслювати агресію у родину, із тих, хто залишився – ще 25 % після проходження курсу вдруге, тобто близько 75 % аб'юзерів здатні відмовитися від насильства³⁶.

Але є й інша, більш невтішна статистика. Міністерство внутрішніх справ Великобританії до 2002 року профінансувало програми реабілітації для 10 000 осіб з метою знизити рецидиви серед агресивних аб'юзерів. Успішні результати були в усіх програмах (наркозалежні, гвалтівники, засуджені за насильство в цілому), окрім чоловіків-аб'юзерів, засуджених за домашнє насильство. Згідно опитуванням, проведеним МВС Великобританії, домашні тирані не сприймали терапію, лише 25 % пройшли курс повністю. Експертка Сандра Хорлі, директорка програми *Refuge*, яка надає підтримку жінкам-жертвам домашнього насильства та дітям, стверджує: «... я не проти, аби аб'юзери проходили терапію, але за всі роки праці я знала лише одного чоловіка, який змінив свою поведінку. [...] ... є докази тому, що завдяки таким «гурткам» чоловіки стають хитрішими, та більш вмiло замітають слiди домашнього насильства, яке продовжують практикувати»³⁷.

Аб'юзивні стосунки – характерні тим, що один із людей у стосунках виступає у ролі жертви, що не має права голосу та періодично чи систематично відчуває на собі з боку партнера психологічний або фізичний тиск. В силу психологічних особливостей жертва може довго терпіти аб'юзивні стосунки, у той час, як аб'юзер проявляє все більшу жорстокість та насильство.

Проявляються в маніпуляціях, бойкотах, мовчанні, відмові у сексі або їжі, побитті, зґвалтуванні, звинуваченнях, погрозах, шантажу і т.ін. Всі види насильства, які тільки зустрічаються між людьми можуть бути присутніми у аб'юзивних стосунках, де жертва готова терпіти всі знущання заради збереження токсичного союзу.

³⁶Мифы и факты о домашнем насилии. Кризисный центр «Екатерина». <<http://www.kc-ekaterina.ru/ru/domviolence.php?id=2>> – Переглянуто: 07.04.2018

³⁷Офіційний сайт програми підтримки жінкам-жертвам домашнього насильства *Refuge*. <<https://www.refuge.org.uk>> – Переглянуто: 07.04.2018

Ознаки аб'юзу у стосунках: партнер проводить допити, говорить про те, що тільки він здатен полюбити жертву (ніхто не буде любити так, як він), постійні ревності, нереалістичні очікування, контроль, вимоги звітувати про кожен крок, перекладення відповідальності на жертву, обмеження контактів із зовнішнім світом (друзями, родичами). Аб'юзера легко «образити», після чого жертва вимушена довго вимолювати прощення, його настрої швидко змінюється, він грубить, підвищує голос, він здатен проявляти жорстоке ставлення до слабкіших за себе (діти, особи похилого віку, тварини), він може погрожувати, побити, а потім робити вигляд, що нічого не сталося.

Бланкінг (з англ. blanking – гасіння) – вид психологічного насильства, у якому відбувається заперечення цінностей іншої особистості, нехтування нею, відмова у допомозі, розподіленні обов'язків, підтримки. Наприклад, аб'юзер не з'являється на важливу для жертви зустріч, не надає необхідні документи, чоловік відмовляється виділяти гроші на речі першої необхідності (перетинається з економічним насильством) – жінці, яка знаходиться у декретній відпустці із малою дитиною і не в змозі забезпечувати себе та її, мотивуючи це тим, що речі не вважає її потреби необхідними, а гроші належать йому. Інші приклади: чоловік відмовляється допомагати дружині з дітьми, пояснюючи це тим, що це «жіноча робота», батьки не враховують інтереси дорослої дитини, пересуваючи меблі в її кімнаті, роблять у ній ремонт, викидають речі дитини на свій вибір, не питаючи дозволу. Спонтанні візити батьків до дорослих дітей без попередження, врахування їх особистого часу, життя, планів, можливостей та справ.

Віктімблеймінг (з англ. victim – жертва, blaming – звинувачувати) – це перенесення відповідальності за злочин на жертву, звинувачення її у тому, що саме вона та її необмірковані дії стали наслідками того, що з нею сталося. Частіше за все про віктімблеймінг починають говорити у контексті таких злочинів, як домашнє або сексуальне насильство. Вперше цей термін було використано в 1971 році у книзі Уільяма Райана «Звинувачення жертви» (англ. *Blaming the Victim*).³⁸

Механізм, який перекладає вину з кривдника за те, що сталося, на жертву, в першу чергу вражає самих постраждалих. У основі системи лежить так звана «віра у справедливий світ» (когнітивне викривлення сприйняття), потужний захист причинно-наслідкових

³⁸WILLIAM Ryan. *Blaming the Victim*. Pantheon Books, 1971.

зав'язків, коли у «справедливому світі», де все працює за певними «правилами», покарання отримують тільки «поганці»³⁹.

«Будь хорошою дівчинкою, і до тебе будуть добре ставитись», – такими уявленнями пронизане жіноче життя, тому коли жінка стикається з насильством від коханої людини, її свідомість відмовляється сприймати реальність та жити у світі, в якому можливе щось подібне. «Віра у справедливий світ» відбивається на мові різних народів, наприклад висловах, які мають негативний підтекст: «отримав, на що напрошувався», «що посієш, те пожнеш» тощо. У свою чергу, аб'юзер зазвичай утворює в родині ситуацію, коли жертва стає залежною від нього (фінансово, з використанням економічного насильства, або психологічно, коли внаслідок насильства формується «*Стокгольмський синдром*»).

Психологічні маніпуляції, ізоляція від зовнішнього світу, перебільшення ролі аб'юзера в житті жінки, віра у справедливий світ – все це збиває з пантелику, і в решті решт, жертва домашнього насильства втрачає зв'язок із реальністю, її рамки розуміння «добра і зла» розмиваються. Саме в такій ситуації розквітає віктімблеймінг. Осуд оточуючих, які не уявляють, як насправді «працює» насильство у стосунках звичайних на перший погляд людей, чудово накладається на розгубленість жертв.

Віктімблеймінг може чекати жертву на різних етапах. Коли з'являються перші епізоди, жінка помічає несхвалення оточуючих по відношенню до її ніби то провокативної поведінки: недостатньо мудро себе повела, не те сказала, подала холодну вечерю.

Коли насильство стає очевидним – жінка терпить побиття, потрапляє до лікарні, переживає зґвалтування, – їй кажуть, що вона сама винна, тому що терпіла, не пішла, не втекла, тому що дозволяла поводитися з собою таким чином.

Віктімблеймером може стати будь-хто, бо захисний механізм, який так сильно шкодить жертвам насильства, працює для всіх однаково. Багато залежить від рівня свідомості, грамотності та поваги до прав людини в цілому. Часто займаються віктімблеймінгом і самі жінки, бо, знаходячись у групі ризику, намагаються «від'єднатись» і прилучитись до «правильних та сильних», які не потраплять у біду.

Неважко уявити, як впливає на жертв домашнього та сексуального насильства зіткнення з подібною позицією. По-перше, це заважає їм виправити своє становище і обірвати контакти із аб'юзером. По-друге, якщо жертві вдалося вибратися із ситуації

³⁹LERNER, M.J. & MONTADA, L. (1998). An Overview: Advances in Belief in a Just World Theory and Methods, in Leo Montada & M.J. Lerner (Eds.). Responses to Victimizations and Belief in a Just World (1-7). Plenum Press: New York.

фізично, вона отримує сильну психічну травму. І в такому випадку, для людини, чия самооцінка знищена, будь-який осуд може стати критичним.

Зазвичай поліція намагається якомога менше реєструвати злочини по домашньому насильству та зґвалтуванням, тому нерідкі випадки того, що працівники наполягають, аби потерпіла не подавала заяви, або забрала її⁴⁰⁴¹⁴². У випадку зґвалтування на жертву збирають характеристику, перевіряючи контакти, місця навчання та роботи, соціальні мережі, аби найти компрометуючий матеріал. Процедура подання заяви принизлива і страшна, деякі жінки розповідають, що не знають, від чого постраждали більше – від зґвалтування, чи від допитів, які можуть супроводжуватися знущаннями. Необхідно в усіх подробицях описувати те, що сталося, знову і знову, відповідаючи на глузливі питання. Жертві навіть можуть влаштувати очну ставку із гвалтівником. Некоректна та недоречна поведінка працівників служб може призвести до ретравматизації постраждалої, та належить до однієї із форм віктимблеймінгу.

Вісхолдінг (з англ. withholding – утримання) – вид психологічного насильства у вигляді відведення розмови від теми, яка тривожить жертву. Може проявлятися у замовлянні зубів, жартівливого відкидання проблеми з переходом на іншу тему, або залишення без реакцій важливих питань. Людина ніби і не відмовляється від комунікації, але розмова виявляється абсолютно безплідною, нічого пояснити або з'ясувати не вдається. Після таких розмов жертва може залишатися із почуттям спустошення або безпорадності.

Сюди входять такі міри зі сторони агресора, які не дозволяють жертві висловити свої думки, емоції або переживання. Таким чином відбувається їх насильне утримання. Це такі дії, як: бойкот (відмова від спілкування), знецінення емоцій («тільки хворі люди будуть засмучуватись через такі речі»), знецінення надій та планів («ти справді думаєш, що впораєшся із цим?»), досягнень («будь-який дурень це зможе»), жорстокі жарти, блокування комунікації (відкладання бесіди на абстрактне «потім», різка зміна теми і под.), звинувачення («коли ти скаржишся, ти мене засмучуєш і в мене піднімається тиск»), критика («якщо в тебе такі думки, ти недостатньо добре щось робиш»), навішування ярликів (використовуючи стереотипи). В результаті жертва все більше й більше утримує емоції, починаючи знецінювати їх сама, вважати неважливими. Її буквально «скасовують».

⁴⁰The Village. Сексуальное насилие в России: Цифры и факты – Кристина Сафонова, 2016
<<http://www.the-village.ru/village/city/situation/240689-govorit-o-nasilii>> – Переглянуто: 12.04.2018

⁴¹NEWSMAKER. «Изнасилование — это не про секс, это про демонстрацию контроля и силы» Интервью NM с адвокатом Ариной Цуркан <<http://newsmaker.md/rus/novosti/iznasilovanie-eto-ne-pro-seks-eto-pro-demonstratsiyu-kontrolya-i-sily-intervyu-nm-36365>> – Переглянуто: 12.04.2018

⁴²Портал міста Чернігів. Заяву про зґвалтування в міліції у жінки не прийняли.
<<http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/36944-zajavu-pro-zvaltuvannja-v-miliciyi-u-zhinki-ne-priinjali.html>> – Переглянуто: 12.04.2018

Як тільки жертва потрапляє в емоційну залежність від маніпулятора, їй систематично відмовляють у праві виражати свої почуття, в першу чергу ті, які закликають аб'юзера до відповідальності. Для цього агресор може використовувати «підсадку на почуття провини» – жертві вселяють впевненість у тому, що з нею щось не так, а тому з нею неможливо щось обговорювати (особливо стосунки). Виходить, що жертва сама винна в тому, що з нею не можна спілкуватися, як з «нормальною людиною». Причини, які запускають руйнівний механізм самозвинувачення: цінність стосунків (будь-яка адекватна людина, знаходячись у стосунках, які мають для неї цінність, буде намагатися їх зберегти, тому перші спроби вісхолдингу сприймаються, як непорозуміння, а далі настає подальший етап), «нелогічна логіка» (впертий пошук провини там, де її немає. Намагаючись працювати над стосунками жертва буде займатися самокопанням, доки не знайде проблему у собі, підставляючись під удар маніпулятора), жіноча гендерна соціалізація (патріархальне виховання зазвичай привчає жінку брати на себе повну відповідальність за «емоційний клімат» у стосунках, у той час, коли здорові стосунки, в яких комфортно обом учасникам неможливо збудувати наодинці).

Людина має право на негативні емоції. Вони – маркери стану психіки, які нас захищають, сигналізуючи про небезпеку. Небезпечно на них надмірно концентруватися, але вдвічі небезпечніше їх постійно відкидати. Щоб відновити пошкоджену сферу емоцій, необхідна допомога професійних психолога або психотерапевта.

Газлайтінг (від англ. «Gaslight» – газове світло) – одна з форм психологічного насильства, головну роль у якій грає заперечення реальності. У повсякденному житті газлайтінг може приймати різноманітні форми, наприклад: заперечення фактів («Я ніколи такого не казав»), заперечення емоцій («Тобі лише здається, що в тебе поганий настрій»), підкреслення неадекватності сприйняття, ставлення під сумнів емоційного та психологічного стану жертви, посилення на можливу психічну хворобу («ти влаштуєш істеріку на рівному місці», «це вже підозріло, у тебе точно не депресія?»). Газлайтер переконує жертву у тому, що її почуття та підозри викликані стороннім фактором – втомою, магнітними бурями, важкою роботою, поганим характером або некомпетентністю. Таку форму комунікацій можуть використовувати один до одного партнери, подружжя, а також батьки до дітей.

Термін бере початок від п'єси Патріка Гамільтона «*Вулиця Янгола*» 1938 року, та її екранізації під назвою «*Газове світло*» 1944 року режисером Джорджем К'юкором. У творі змодельована психологічна ситуація, що її використовує головний герой до своєї жертви. Чоловік ховав від дружини речі та міняв місцями предмети інтер'єру, аби переконати її в

тому, що вона втрачає розум та пам'ять. Головна героїня помічає, що ввечері освітлення в будинку стає тьмяним, а чоловік переконує її в тому, що вона марить. Насправді освітлення дійсно змінювалось від того, що чоловік вмикав газове світло в іншій частині будинку, де переховував коштовності.

Поняття «газлайтінг» було введено в обіг з початку 1960-х років для позначення психологічних маніпуляцій з метою посіяти в жертві сумніви в об'єктивному сприйнятті дійсності. У 1980 році американська феміністка та соціальна працівниця Флоренс Раш у своїй книзі *«Найсуворіша таємниця: сексуальне насильство над дітьми»* (англ. *The Best-kept Secret: Sexual Abuse of Children*), присвяченій темі сексуального насильства над дітьми, узагальнила висновки відносно психологічних маніпуляцій, представлених у фільмі, відзначивши, що *«навіть сьогодні слово [газлайтінг] використовується для описання спроб намагання розтроцити чийсь уявлення про реальність»*.⁴³

Газлайтінг може стати причиною серйозних психологічних та емоційних проблем. Та чи може він насправді звести з розуму? Відомий психіатр та психотерапевт Рональд Лейнг запропонував термін «непідтвердження». Комунікативний підхід в психіатрії передбачає, що «підтвердження», у широкому сенсі цього слова, є однією з психологічних потреб людини. Підтвердження тому, що вона існує, що вона потрібна іншим людям, що її висловлювання адекватні, підтвердження нормальності її сприйняття. Для людини природньо «звіряти годинник» з іншими, перевіряючи свою систему координат. Лейнг та його колеги виявили, що у сім'ях пацієнтів з шизофренією широко розповсюджена зворотна ситуація – непідтвердження реальності. У книзі *«Божевілля: сімейне коріння»* описуються патологічні комунікації по типу газлайтінгу. Можна зробити висновок, що у разі генетичної схильності жертви, газлайтінг може спровокувати подальший розвиток хвороби. Але частіше за все наслідком стає депресія та тривожний розлад⁴⁴.

Страшним прикладом газлайтінгу є техніка *Zersetzung* (в перекладі з нім. – біологічний розклад, дезорієнтація, дезорганізація, деморалізація), яку використовували співробітники Штазі (спецслужба НДР). Аби нейтралізувати потрібну особу, використовувався віртуозний психологічний тиск. В домі особи відбувались дивні речі – змінювався посуд, могла з'явитися картина, якої не було раніше, на вулиці незнайомі люди

⁴³RUSH Florence. *The Best-kept Secret: Sexual Abuse of Children*. – Human Services Institute. – P. 81.

⁴⁴ЛЭНГ, Рональд Д. (1927-1989). *Безумие: семейные корни* [Текст] : [влияние семьи на развитие личности] / Р. Д. Лэнг, А. Эстерсон ; пер. с англ. А. Грузберга. – Екатеринбург : Литур, 2012. – 286 с.

називали особу чужим іменем. Часто результатом дії цієї методики ставало божевілля або самогубство.⁴⁵

У разі, якщо існують підозри щодо газлайтінгу в родині, варто звернутися до сімейного психотерапевта. Сімейна психотерапія здатна розплутати тяжкий клубок токсичної взаємодії. Часто буває, що людина, яка практикує газлайтінг, усвідомлює це лише на сеансі у психотерапевта⁴⁶.

Гендерна сегрегація праці – нерівномірне розподілення людей за статевою ознакою в економіці, через що в певних професіях чи навіть галузях переважають особи конкретної статі, незалежно від кваліфікації. В рамках боротьби із цим явищем в тому числі вводяться квоти.

Гендерна сегрегація праці має два види: горизонтальна (нерівномірне розподілення у різних професіях – «скляні стіни») та вертикальною (в рамках однієї професії – «скляна стеля»). Термін «скляна стеля» є більш вживаним.

Домашнє насильство – феномен, який зустрічається практично по всіх куточках земної кулі. Тиранія у родині або стосунках проявляється незалежно від соціального статусу, віку, фінансового стану, віросповідання, сексуальної орієнтації.

Ознаки домашнього насильства над жінкою: пряма вербальна агресія, систематичні приниження, у результаті яких у жінки знижується самооцінка, з'являється страх, нервозність; відсутність поваги до особистої думки партнерки, її праці; наказовий або підвищений тон; заборони та звинувачення; ревності; тотальний контроль над життям жінки, або прагнення до цього. Приклади: чоловік може змушувати жінку працювати, аби забезпечувати сім'ю, або, навпаки, забороняти працювати чи здобувати освіту, забороняти виходити на вулицю (доросла жінка може опинитися в ситуації, коли вона має питати дозволу в чоловіка на будь-які дії).

Для жертви тиран створює новий світ та стиль життя: він вчить жінку існувати за своїми правилами і ставить її в залежність. Обмежує її контакти із близькими, родичами та друзями, аби вона не могла нікому повідомити про насильство.

Домашнє насильство є результатом сексизму, широко розповсюдженого у суспільстві, яке приймає ідею про домінування чоловіка над жінкою. С дитинства люди проходять кризу

⁴⁵Federal Commissioner for the Records of the State Security Service of the former German Democratic Republic. Directive No. 1/76 on the Development and Revision of Operational Procedures Richtlinie Nr. 1/76 zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge (OV).

⁴⁶LAING, R.D. and ESTERSON, A. «Sanity, Madness and the Family». London: Penguin Books, 1964. p. 288.

«гендерну соціалізацію»⁴⁷. Внаслідок цього, існує висока вірогідність того, що чоловік, сприймаючи за даність маскулінну модель поведінки, почне сприймати жінок, як сексуальні об'єкти (*сексуальна об'єктивация*), вважати, що жінки можуть їм належати, як майно, і що мета кожного чоловіка – домінування. Як результат, чоловіки, які знаходяться від впливом своєї гендерної соціалізації та маскулінного культу, не поважають жінок та вважають, що мають право розпоряджатися життям своїх партнерок. Таким чином, побиття жінок – не хвороба, а засвоєна модель поведінки. Неможливо вилікувати суспільство від ненависті, але можна його підштовхнути до свідомої відмови від нього.

В першу чергу слід розуміти, що домашнє насильство над жінкою не має права на існування, незалежно від «вини» жінки або важкого дитинства чоловіка. Кожна людина має почуття власної гідності, силу волі, які мають допомогти впоратися із домашнім насильством. Жінка має сама зробити перший крок до свободи – покинути небезпечну зону, тобто піти фізично. Як показує статистика, яку ми навели у відповідному розділі, більшість чоловіків-аб'юзерів не піддаються перевихованню. Жінки проявляють слабкість, жаліють своїх кривдників, дарують їм прощення (також наслідок сексизму у суспільстві), даючи шанс виправитися. А потім самі звикають до систематичних побоїв та принижень, впадаючи в залежність.

Від 7 грудня 2017 року було укладено Закон України № 2229-VIII *«Про запобігання та протидію домашньому насильству»*. Він передбачає створення притулків (шелтерів) для жертв, зобов'язує державу створювати і підтримувати розвиток «гарячих ліній» підтримки, передбачає введення системи моніторингу випадків насильства над жінками. Новий закон поширюється не тільки на офіційних дружин, а й на тих жінок, які проживають разом в незареєстрованих стосунках. Під домашнім насильством мається на увазі не тільки фізичне, а й інші його види. Важливим моментом є обмеження доступу гвалтівників до потерпілих, вводиться поняття обмежувального припису і заборонного розпорядження. Також новий закон криміналізував домашнє насильство, і зробив обов'язковими корекційні програми для аб'юзерів⁴⁸.

⁴⁷АВДУЛОВА Т.П. Гендерная социализация и структура общения в отрочестве Московский педагогический государственный университет, Москва, Россия <<http://psystudy.ru/index.php/num/2009n5-7/220-avdulova7.html>> – Переглянуто: 12.04.2018

⁴⁸Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?test=4/UMfPEGznhhtMp.Zi2z5bzNHI446s80msh8Ie6>> – Переглянуто: 07.04.2018

Драматичний трикутник (трикутник Карпмана, трикутник долі) – психологічна та соціальна модель взаємодії між людьми, що була вперше описана Стівеном Карпманом у 1968 році в його статті *Fairy Tales and Script Drama Analysis*. Ця модель використовується в психології та психотерапії.⁴⁹

В проблемних стосунках люди розігрують ролі «жертви», «агресора» та «рятівника». У ролі останнього може виступати поліцейський, сусідка, подруга, мати, будь-яка людина, на яку жертва буде намагатись перекласти відповідальність за вирішення своїх проблем. Рятівник буде підтримувати, давати поради, але жертва казатиме «так, але...» і не буде намагатись змінити ситуацію. Якщо Рятівник спробує звинуватити Жертву і вказати їй на це, то моментально перетвориться на Агресора, і буде шукати нового Рятівника (скоріше за все, на його місці опиниться колишній Агресор. В цьому особливість Драматичного трикутника – його учасники по черзі міняються ролями). Тому, у випадках домашнього насильства важливо визначити, хто з учасників в якій ролі знаходиться, аби правильно його розірвати. Інакше навіть якщо жертва звернеться за психологічною допомогою, то не буде слідувати рекомендаціям спеціаліста в повній мірі, а якщо звернеться до силових структур, то незабаром попросить відпустити чоловіка на волю.

Трикутник можливо розірвати, але якщо Жертва не пройде реабілітацію, або не усвідомить своєї поведінки, то існує велика ймовірність того, що вона знову вступить в деструктивні стосунки.

Економічне насильство – виражено через відмову надати жінці доступ до засобів існування та контролю над нею. Проявляється у відмові фінансового забезпечення дітей; приховуванні доходів, марнуванні сімейного бюджету, самостійному прийнятті більшості фінансових рішень. Економічне насильство може виражатися в вимаганні у дружини чеків з метою їх контролю, не враховуючи при цьому потреби дружини. Економічне насильство є одним із найрозповсюдженіших видів насильства. Жінки вимушені регулярно просити грошей у чоловіка, звітувати за всі, або більшу частину витрат. Вони не мають, на відміну від чоловіків, власних грошей, які можуть витратити на себе. Нерідко економічне насильство приймає форму заборони з боку чоловіка навчатися, робити кар'єру, погрози залишити до засобів до існування, негативні відгуки про працю жінки, відмова у грошах через поведінку дружини.

Дана форма насильства рідко підпадає під визначення правопорушення і є дуже небезпечною. Вона створює базу для психічного, фізичного та сексуального насильства,

⁴⁹КАРПМАН Б. Стівен. Драматичний Трикутник. <<http://www.karpmandramatriangle.com/>> – Переглянуто: 07.04.2018

оскільки у жінки простежується залежність від чоловіка. Економічна залежність робить жінку особливо вразливою та підвищує ймовірність домашнього насильства.

Жертвами економічного насильства стають навіть жінки, чий дохід суттєво перевищує дохід чоловіка. Чоловіки відбирають зарплату дружини і розпоряджаються усіма коштами. У таких ситуаціях жінки часто відчують почуття провини та жалю, не усвідомлюючи, що вони потрапили у ситуацію домашнього насильства.

Культура зґвалтування – (з англ. rape culture) термін, що виник у жіночих студіях та теорії фемінізму, і описує культуру, в якій зґвалтування та сексуальне насильство над жінками – звична реальія життя, при цьому існуючі норми та практики, засоби інформації її нормалізують, виправдовують, припускають.

Термін «культура зґвалтування» виник у 1970-х роках, під час «другої хвилі фемінізму» (етап розвитку феміністського руху 1960-1990 роках. Феміністки другої хвилі займалися проблемами фактичної нерівності, сексуальністю, сім'єю, роботою та репродуктивними правами)⁵⁰, й був використаний в якості назви фільму 1975 року, присвяченому зґвалтуванням в тюрмах у контексті нормалізації сексуального насильства в цілому. Продюсерка фільму Маргарет Лазарус вважає, що саме у ньому цей вираз було використано вперше, але є автори, які вважають, що «культура зґвалтування» – це скорочення назви явища «культура, яка підтримує зґвалтування», і яке використовувала С'юзан Браунміллер у книзі *«Проти нашої волі: чоловіки, жінки та зґвалтування»*⁵¹.

Культура зґвалтування є об'єктом досліджень, хоча у науковому середовищі все ще немає консенсусу щодо того, як саме її визначити і які її критерії присутності в конкретному суспільстві. Приклади поведінки, які зазвичай пов'язують із культурою зґвалтування, включають в себе віктимблеймінг, баналізацію зґвалтування, заперечення розповсюдженості зґвалтувань, сексуальну об'єктивацію та відмову визнати несприятливі наслідки сексуального насильства.⁵²

Поняття культури зґвалтування використовують для опису та пояснення деяких типів поведінки всередині певних соціальних груп, такі як зґвалтування в тюрмах, або ж під час

⁵⁰Енциклопедія Британіка, стаття «Жіночий Рух». <<https://www.britannica.com/topic/womens-movement>> – Переглянуто: 07.04.2018

⁵¹DONAT Patricia and D'EMILIO John, «A Feminist Redefinition of Rape and Sexual Assault: Historical Foundations and Change», Journal of Social Issues, vol. 48, n. 1, 1992; published in Di Karen J. Maschke, «The legal response to violence against women», Routledge 1997, ISBN 978-0-8153-2519-2.

⁵²ATTENBOROUGH, Frederick «Rape is rape (except when it's not): the media, recontextualisation and violence against women» (англ.) // Journal of Language Aggression and Conflict. – 2014. – Т. 2, № 2. – С. 183-203. – ISSN 2213-1272.

військових конфліктів, коли сексуальне насильство використовується в якості інструменту психологічної війни.⁵³

Менсплейнінг (з англ. mansplaining: man – чоловік та explaining – пояснення) – термін, який отримав розповсюдження у середовищі феміністок, зверхня манера розмови, яку чоловік використовує, пояснюючи щось жінці за допомогою спрощених формулювань, роблячи знижку на її стать. Використовуючи подібну манеру, чоловік ставить під питання обізнаність жінки в темі, її некомпетентність. Він прямо пов'язаний із гендерною проблематикою, оскільки є заснованим на сексистському упередженні, що чоловік має бути більш обізнаним та освіченим, ніж жінка. Термін також використовується в ситуаціях, коли чоловік веде розмову таким чином, аби самовозвеличити себе за рахунок жінки.

Прийнято вважати, що термін з'явився в 2008 році, коли американська письменниця та журналістка Ребекка Солніт опублікувала статтю «*Чоловіки вчать мене жити*» (*Men Explain Things To Me*)⁵⁴ в *Los Angeles Times*, однак, слова «менсплейнінг» в ній не було. Таким чином, всупереч розповсюдженій думці, Ребекка Солніт не є авторкою терміну. Ребекка Солніт, не використовуючи цей термін, описує пригнічення жінок, яке є прямим порушенням жіночої свободи, вона обурена, що чоловіки вважають, що завжди ніби знають, що краще, і неважливо, що говорить жінка.

Ребекка Солніт почала розповідати співбесіднику про свою останню роботу – книгу, присвячену фотографу Едварду Майбриджу. Чоловік майже одразу перебив її і спитав, чи вона чула про нову блискавичну книгу про цього фотографа. Коли чоловік почав описувати цю книгу, Ребеці Солніт стало очевидно, що він намагається описати її книгу, при цьому їй та її подрузі вдалося лише з третьої-четвертої спроби пояснити, що ця книга належить самій Ребеці Солніт. Більше того, під час розмови Ребекка Солніт зрозуміла, що чоловік не тільки не розумів, що розмовляє з авторкою книги, а й не читав її, хоча впевнено описував твір.⁵⁵

Але менсплейнінг – не тільки зверхня манера пояснень. Це й звичка перебивати жінку, неуважне слухання, знецінювання жіночих слів, починаючи бесіду з позиції людини, яка априорі права та володіє більшою кількістю знань. У більшості випадків менсплейнінг відображає усталену рольову асиметрію, яка віддає першість чоловіку.

Менсплейнінг – це і примітивні пояснення «спеціально для дівчат», наприклад, про техніку, програми або аплікації, завдяки стереотипу, що техніка – «не жіноча справа», а

⁵³МЕЩЕРКИНА Елена. Стаття: Массовые изнасилования как часть военного этоса (Опубликовано в журнале "Гендерные исследования" №6 2001. с. 255-258)

<http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0225/analit04.php> – Переглянуто: 12.04.2018

⁵⁴SOLNIT Rebecca, «Men Explain Things to Me», Los Angeles Times, 6 November, 2014.

⁵⁵SOLNIT Rebecca, «River of Shadows: Eadweard Muybridge and the Technological Wild West», Penguin Books; Reprint edition (March 2, 2004), 320 p. ISBN-10: 0142004103

також небажані коментарі у випадку, якщо жінка і без того добре орієнтується у питанні. Флірт, змішаний із зверхнім ставленням: «Ви чарівна жінка, але не розумієте, що говорите», або виключення жінки із бесіди, яка здається співбесідникам «чоловічою». З іншого боку патріархальна культура у таких випадках пропонує жінкам розігрувати наївність, та не показувати свою освіченість, приховати свій розум, бо це має потішити співбесідника.

Мізогінія – поняття, яким позначають негативне ставлення до жінок (від ненависті до неприязні) або вкорінені упередження проти жінок та всього жіночого. Мізогінія може проявлятися у формі дискримінації (*сексизм*), насильства над жінками, сексуальної об'єктивації. Мізогінія – невід'ємна частина патріархального суспільного устрою, а також багатьох релігійних, філософських та міфологічних систем. Яскравими прикладами є культура Давньої Греції та філософи-мізогіни: Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше, Ото Вейнінгер.

Мізогінія властива як чоловікам, так і жінкам (внутрішня мізогінія). Існує поняття «внутрішньої мізогінії», коли жінки підтримують ідею своєї вторинності і чоловічої першості, транслюючи деструктивні упередження: «всі баби – дурепи», «жінки нездатні мислити логічно» і т.п. Підкреслене презирство, а то й ненависть береться не на рівному місці й не від хорошого життя. Жінки використовують мізогінні практики, підсвідомо розраховуючи на «компенсацію» у вигляді суспільного схвалення. До того ж це може дарувати відчуття приналежності до чоловічого, привілейованого суспільства, підвищення власного статусу у порівнянні з іншими жінками. Неписані установки, що «бабське» – погано, а «бути мужиком», навпаки – добре, призводить до того, що жінка може почати прагнути дистанціюватися від «баб» та в цілому від своєї статі, засуджуючи «жіночі» риси і намагатися зображати «чоловічі» патерни поведінки, бути «пацанкою», або «своїм хлопцем».

У самого терміну, як і у фемінізму, склалась негативна конотація, тому замість того, щоб висвітлити проблемні зони жіночого існування, самі поняття потребують виправдань та пояснень ще на етапі входження у публічні дискурси.

Неглект (з англ. neglect – зневага) Один із видів психологічного насильства. Неглект це зневага, недбалість, відсутність турботи та халатне відношення до своїх зобов'язань. Це пасивна форма аб'юзу. Її визначає неспроможність та/або небажання забезпечити піклування та догляд, допомогу для дорослих та дітей, за яких відповідає аб'юзер.⁵⁶

⁵⁶CURRIE Janet and SPATZ WIDOM Cathy. Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3571659>> – Переглянуто: 07.04.2018

Оскільки неглект по відношенню до дітей – окрема розлого тема, її слід розглядати окремо. У рамках цієї роботи висвітлено проблему неглекту по відношенню до партнера у стосунках. Порушення та невиконання домовленостей та обов'язків – «альфа та омега» неглекту.⁵⁷

Існують різні види неглекту. Вони включають у себе:

- Невиконання обов'язків: неспроможність забезпечити необхідне і достатнє харчування, житло, одяг та захист, лікарняну та/або стоматологічну допомогу, що призводить до невиправданого ризику для здоров'я або життя.
- Пасивний неглект: утримання людини в умовах позбавлення або нездатність забезпечити необхідне для життя. Умисне ігнорування потреб іншої людини в харчуванні, одязі, безпеці, сні, житлі та медичної допомоги.
- Умисне позбавлення: умисне заперечення та ненадання допомоги людині, піддаючи її ризику фізичної, психічної чи емоційної шкоди.
- Емоційне відчуження: обмеження соціальної, інтелектуальної та емоційної підтримки, необхідної для росту та добробуту людини.

Зазвичай неглект розвивається, як мовчазний саботаж, а самого неглектора важко притягти до відповідальності за свої дії. Чоловіки-партнери проявляють цей непомітний вид насильства до своїх жінок та партнерок, не доводячи ситуацію до точки кипіння. Наприклад, коли жінка хворіє, чоловік затримується на роботі, забуває купити ліки, відмовляється брати відпустку для догляду за дитиною, для того щоб у жінки з'явилась можливість отримати потрібне лікування та одужати. Як підсумок, морально та фізично виснажена жінка в силу хронічної втоми та невилікуваних хвороб жертвує здоров'ям для запобігання іншій шкоді, наприклад, для дитини.

Ключова обставина, особливо при наявності дітей – це своєчасність. Саме це при наявності неглекту у родині та стосунках підштовхує жінок брати на себе обов'язки своїх партнерів (це може доходити до абсурдних ситуацій, коли жінка йде на співбесіду для працевлаштування за чоловіка, або на прийом до лікаря). Чоловіки-неглектори цим користуються, оскільки жінок з дитинства привчають турбуватися й перейматися за здоров'я членів родини та сімейний добробут в цілому. Можна кілька разів «не встигнути», «забути», і жінка, замість того, щоб присікти це, починає виконувати все сама, водночас заробляючи собі психологічну та фізичну хронічну втому.

⁵⁷Офіційний сайт організації Child Welfare Information Gateway. Інформаційна брошура . «Child Abuse and Neglect». Long-term consequences of child Abuse and Neglect. Retrieved 30 September 2011.< <https://www.childwelfare.gov/topics/can/>> – Переглянуто: 07.04.2018

Сюди ж відносяться і різноманітні спроби та хитрощі у тому, щоб скинути хатню працю на партнерку. Ігнорування безладу аргументом «тобі треба – ти і прибирай!», хронічне забування помити за собою посуд, прибрати речі, винести сміття, помити підлогу і т.ін. Постійна «амнезія» щодо домовленостей у розподіленні хатньої праці. Неспроможність засвоїти елементарні дії для використання пральної машини або пилососу, саботаж обов'язків по догляду за дітьми, тваринами чи хатніми рослинами.

Інші прояви неглекту:

- Обмеження/позбавлення їжі. Це випадки, коли чоловік з'їдає страви, що були приготовлені для всіх, псує або викидає «неправильні» продукти. Або більш витончена маніпуляція – партнер приймає одноосібне рішення про те, що з продуктів буде куплено, і кому що буде дозволено з'їсти. Можуть лунати вирази «це нам не потрібно», «не хочеш це – значить, не голодна», «це занадто дорого» (навіть по відношенню до дешевих товарів), «британські вчені довели, що ця їжа та вітаміни шкідливі», «у нас не прийнято це їсти», «мене нудить від твоєї їжі», «я купив тобі те, що ти любиш».
- Відмова партнера купувати або давати гроші на предмети гігієни (наприклад, заборона «тринькати» гроші на прокладки або тампони), речі першої необхідності (теплий зимовий одяг/взуття з причини їх дорожечі), ліки, вітаміни, стоматологічні послуги та лікування. Окрім прямої заборони, це може виражатися у приховуванні своїх прибутків, у випадку коли, наприклад, на сімейний бюджет виділяється незначна сума, якої вистачає на їжу, але не на одяг та ліки, при цьому у партнера може бути відкладена сума грошей, або він має у наявності інше джерело прибутку, яке приховує на свій розсуд, ігноруючи потреби інших членів родини.
- Позбавлення сну – ще один деструктивний для особистості вид неглекту. Виглядати він може по різному: це прослуховування музики з відмовою використання навушників, коли інший партнер втомився і хоче спати, або ранній шумний підйом. Якщо партнер просить/вимагає секс, коли інший хоче спати, або будить тільки тому, що йому закортіло – мова йде про неглект у поєднанні із сексуальним аб'юзом. Схиляти хвору, або жінку, яка себе кепсько почуває до занять сексом – неглект у поєднанні з насильством. Це означає, що чоловік ігнорує самопочуття партнерки, не думає про її стан здоров'я (особливо коли йде мова про стан після пологів, гінекологічні проблеми, перенесеної операції), для нього існують тільки його «потреби», у той час, коли у здорових стосунках секс має бути добровільним і приємним для обох учасників. Це не борг і не повинність.

- Заперечення допомоги: «тобі не потрібна няня», навіть коли жінка вже не пам'ятає, коли мала змогу поспати або навіть спокійно помитися. «Тобі не потрібен психолог» – при думках щодо самогубства і щоденних сліз. «Тобі не потрібна прибиральниця» – коли жінка не має сил тягти на собі кілька змін (робота, хатня праця, догляд за дітьми або родичами). «Тобі не потрібен інтернет та ходити в гості» – і жінка лишається замкненою у чотирьох стінах із дитиною, ізольована від зовнішнього світу та позбавлена соціальних контактів.
- Емоційне відчуження: холодність, неухважність, ігнорування почуттів партнера – настільки розповсюджена у стосунках проблема, що вона вважається майже нормою. Запитувати, як йдуть справи, слухати та чути, що коїться у житті «половинки», увага до її почуттів та потреб, організувати суспільне дозвілля – це все вважається за «бабський клопіт», а «справжні чоловіки» себе цим не обтяжують. Коли із стосунків зникає тепло та інтимність, вважається, що саме жінка має «працювати над стосунками», хоча проблема не у ній, а у партнері із нерозвиненою емпатією, або низьким емоційним інтелектом.

Наслідки: Якщо думкою партнера, захопленнями, потребами нехтують, якщо полишають без допомоги, уваги, турботи, догляду в ситуації, коли людина безпорадна, або/та це небезпечно для здоров'я чи життя – це неглект. У випадках, коли потреби людини знецінюються, називаються примхами, а у відповідь на прохання про допомогу лунає «тобі це не потрібно», коли партнер постійно «забуває» та порушує домовленості, перекладаючи відповідальність та свої обов'язки – це неглект.⁵⁸

Систематичний неглект представляє собою загрозу емоційному добробуту, здоров'ю та часто, навіть, життю людини. У разі підозри на неглект варто звернутись до психолога, психотерапевта (можна сімейного), або розірвати стосунки із неглектором.

Об'єктивація – «опредметнення» жінок, зведення жінки до об'єкту, образу, якому надається ряд штучних характеристик. Ці характеристики обслуговують чоловічі інтереси, працюють на їх користь. Транслюють ряд стереотипів: «жінка – прикраса, аксесуар», «кожній жінці потрібен чоловік», «жінкам подобається грубість», «головне для жінки – зовнішність», «місце жінки – на кухні», і тому подібне.

Об'єктивація функціонує на кількох рівнях і пронизує різні сфери:

- Реклама та ЗМІ транслюють концепцію жінки як речі із набором функцій, а не особистості, не людини або і навіть ресурсу, який може бути використаний для

⁵⁸ Офіційний сайт організації Child Welfare Information Gateway. Стаття: Наслідки довготривалого неглекту. <https://www.childwelfare.gov/pubpdfs/long_term_consequences.pdf> – Переглянуто: 07.04.2018

задоволення чоловічих потреб та забаганок. Це зверхнє ставлення, яке не має нічого спільного з рівністю чи повагою.

- У мистецтві, літературі та кіно об'єктивація проявляється у нечисленності жіночих персонажів, їх стереотипності та пасивності. При цьому зазвичай стать автора не має значення – настільки глибоко жіноча «вторинність» вмонтована в культуру. Іншою ознакою є впадаюча в очі перебільшена жіноча сексуальність у зовнішньому вигляді героїнь, їх одязі.
- Небезпечним аспектом об'єктивації є транслювання шкідливого стереотипу про те, що жінкам подобається грубість («дівчатам подобаються погані хлопці», «у жінки «ні» означає «так»). Як і всі сексистські практики, об'єктивація є деструктивним явищем і несе шкідливі наслідки: розповсюджує стереотипи, принижує жіночу гідність.

Об'єктивація є одним із важливих термінів теорії фемінізму. В українському дискурсі навколо жіночої проблематики це слово все ще не посягає відповідного місця. Зазвичай його вживають активістки, також його можна знайти у деяких наукових роботах. А на побутовому рівні та у ЗМІ його зустріти все ще важко.

Про зв'язок між сексуальним бажанням та об'єктивацією писав ще Кант в «Лекціях з етики»⁵⁹, але саме американські феміністки – Андреа Дворкін, Марта Нуссбаум, Катарін МакКіннон, Наомі Вульф⁶⁰ – перетворили цей термін на інструмент феміністського аналізу.

Підручник із гендерної теорії для журналістики «гендер для медій» пропонує низку порад, котрі сприятимуть дотриманню мовного гендерного балансу в ЗМІ:

- *Уникайте образливих висловлювань про жінок чоловіків, а також таких, що зображають жінку гіршою від чоловіка, і навпаки, чоловіка – гіршим за жінку;*
- *Уникайте тверджень, які закріплюють у мові та свідомості гендерні стереотипи (Усі чоловіки – добрі керівники. Усі жінки – чудові підлеглі);*
- *Враховуйте жінок, коли звертаєтеся до широкої аудиторії;*
- *Вживайте слова, які позначають людину за професією, посадою чи видом занять у жіночому роді, якщо йдеться про жінок; водночас уникайте жартівливо-іронічних контекстів їх уживання;*

⁵⁹КАНТ И. Лекции по этике / И. Кант ; [пер. с нем.]. – М., 2000. – 431 с.

⁶⁰ВУЛЬФ Наоми «Миф о красоте. Стереотипы против женщин». Альпина Нон-фикшн, 2016. – 445 с.

- *Варто пам'ятати, що гендерній нейтральності в українській мові опираються займенники на кшталт всякий, інший, хто-небудь, які апелюють до чоловічого роду, тому виходом може бути вживання множини, або апеляція до слів особа, людина;*
- *Якщо фемінітиви обтяжують текст, можна вдаватися до стратегії нейтралізації (українське студентство, спільнота, когорта).⁶¹*

Сексизм у форматі об'єктивації всюди – в рекламі, мові, сумнівних жартах та соціальних мережах. Вирізнити його неважко: якщо «реклама зображує чи описує жінку або чоловіка як прикрасу чи сексуальний об'єкт, містить натяки на статеві стосунки і сексуальність людей, які нічим не пов'язані з рекламованим продуктом і не мають прямих асоціацій зі споживанням рекламованого продукту, товару, послуг тощо». Також сексистською є реклама *«якщо вона стверджує або натякає, що роль однієї статі в соціальному, економічному і культурному житті нижча, ніж іншої»*.

Також проявом об'єктивації є зайва акцентуація на тілі жінки, або на статусі жінки, як жінки, коли головною мала б бути її соціальна роль – фахівця, політикині, письменниці тощо.

ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) – тяжкий психічний стан, що виникає в результаті одиначної або ряду психотравмуючих ситуацій, що повторюються, такі як: участь у воєнних діях, фізична травма, сексуальне насильство, загроза смерті, катастрофа, терористичний акт і т.ін.

В Україні, у зв'язку із ситуацією у країні (військовий конфлікт), тема ПТСР є вочевидь актуальною, але про широку обізнаність суспільства про цю психічну хворобу говорити поки що зарано. Не існує єдиної державної стратегії по боротьбі чи профілактиці захворювання, немає досвідчених спеціалістів, немає розуміння простих людей про масштаби та серйозність цієї проблеми, особливо на даний момент.

Характерні для стану ПТСР: «солдатське серце» (біль у грудях, серцебиття, ускладнене дихання); хронічне почуття провини, нав'язливі флешбеки (раптові сильні, зазвичай неприємні спогади); «комбатна психологія» (агресія, імпульсивність, зловживання алкоголем, наркотиками, замкненість, підозрілість, безладні статеві стосунки), прогресуюча астенія, рентний стан (пасивна життєва позиція, прагнення до статусу інваліда, хронічно хворого задля «привілей»).

⁶¹Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. К. : Критика, 2014 (друге видання). 216 с.

Діагноз ПТСР описує те, що може статися з людиною після однієї травматичної події. Але ситуація домашнього насильства зазвичай стосується хронічних травм, оскільки епізоди насильства відбуваються регулярно протягом місяців, або навіть продовжуються роками. Спеціалісти відзначають, що «звичайний» ПТСР не передає масштаби тієї колосальної психологічної шкоди, яка виникає в низці травм, які повторюються, тому у випадках домашнього насильства мова може йти про комплексний посттравматичний стресовий розлад. Після першого побиття жінки, зазвичай, проявляється ПТСР, а потім, разом із ним, з плином часу, формується комплексний ПТСР. Його причиною може бути не тільки фізичне або сексуальне, а й психологічне насильство.

Симптоми комплексного ПТСР: порушення емоційної регуляції (постійний сум, напади люті, думки про самогубство, постійна злість); порушення свідомості (амнезія відносно травматичних епізодів, флешбеки, дисоціація – почуття відрізаності від власного тіла); зміна ставлення до самої себе (безпорадність, сором, вина, почуття відмінності від інших); зміна ставлення до аб'юзера (приписування йому всемогутності, нав'язливі думки про стосунки з ним, хвороблива аддикція, нав'язливі думки про помсту); зміни у стосунках з оточуючими (ізоляція, недовіра, пошуки «рятівника»); зміни у світосприйнятті (втрата віри, відчай).⁶²

Сексизм – ідеологія та практика дискримінації людей за ознакою статі. Гендерне насильство, гендерний аб'юз походить від культурного та соціального стереотипів про вищість чоловіків над жінками, в силу яких чоловіки привласнюють собі право контролювати жінок, використовуючи будь-які засоби, включаючи насильство. Сексизм, як і будь-яка форма дискримінації, пронизує усі сфери людського життя, утворюючи так звану «піраміду ненависті» (знизу-догори: акти упередження та необ'єктивності – стереотипи, жарти, прийняття негативної інформації та несприйняття позитивної; акти упередженості та нетерпимості – клеми, образи, дегуманізація, уникнення; акти дискримінації – харасмент, дискримінація в отриманні освіти, роботи, житла, тощо; акти насильства – напади, тероризм, вандалізм, погрози, наруга; екстремальні акти насильства над особами – вбивства, зґвалтування, підпали; геноцид – систематичне знищення групи людей).

⁶²ГУЛИНА М. А. ББК 60.554.73я22 УДК 364.044.4(03) С48 Рецензент: С. Б. Малых, доктор психологических наук, профессор, член-корреспондент РАО. Гулина М. А. С48 Словарь-справочник по социальной работе. — СПб.: Питер, 2008. — 400 с. ISBN 978-5-469-00450-9

Поняття «сексизм» з'явилося у зарубіжній літературі в 60-ті роки 20 сторіччя. В 70-ті роки в наукових словниках це поняття було зафіксовано в якості функціонального терміна, значення якого розкривалось як «упередження проти жінок».⁶³

Існують латентні соціальні упередження, які практично не піддаються скасуванню: вважається, що жінка компенсує відсутність розуму хитрістю, «жіноче» означає «неважливе», або «погане»; в трудовій сфері жінок дискримінують при прийомі на роботу, в заробітній платні і т.ін. («скляна стеля»). Побиття жінок протягом довгого часу було дозволено у багатьох країнах на законодавчому рівні, а сама жінка вважалась приватною власністю чоловіка.

Лише на початку 2017 року в Україні скасували список із 450 заборонених для жінок професій та посад. Досі існує значний розрив в оплаті праці жінок та чоловіків⁶⁴.

Не дивлячись на те, що, як система, сексизм розповсюджується як на жінок, так і на чоловіків, під дискримінацію за ознакою статі частіше підпадають жінки.

Скляна стеля – термін американського менеджменту, введений на початку 1980-х років, що описує невидимий та офіційно не визначений бар'єр, який обмежує просування жінки службовими сходами. Назва цієї форми дискримінації йде по шляху аналогії зі склом: він настільки непомітний, що прозорий, та, водночас, настільки міцний, що стає на заваді жінкам просуватися в ієрархії керівників.⁶⁵

Низка стереотипів, які склались історично, відводять жінці підлеглу роль, або роль обслуговуючого персоналу, в той час, як чоловіки сприймаються більше «панівними», як лідери, агресивна поведінка яких оцінюється вище. Серед чоловіків-керівників існує думка, що вони діють більш успішно в силу своїх кращих здібностей та інтелектуальної вищості. Водночас, чоловіки-керівники оцінюють свою працю як більш важку та складну у порівнянні з жіночою.

Феномен «скляної стелі» у жіночій кар'єрі проявляє себе по-різному, а не тільки у займаних жінками посадах. Зазвичай жінки отримують нижчу оплату за більший обсяг

⁶³Словарь гендерных терминов. Посвящен основной терминологии в области гендера и феминизма/ Составитель З. В. ШЕВЧЕНКО [Электронный ресурс]. <<http://a-z-gender.net/seksizm.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

⁶⁴ЕСПРЕСО. Стаття: Жінка може все: МОЗ скасував обмеження на 450 професій для жінок. 2017 <https://espreso.tv/news/2017/12/21/zhinka_mozhe_vse_moz_skasuvav_obmezheniya_na_profesiyi_dlya_zhinok> – Переглянуто: 07.04.2018

⁶⁵Словарь гендерных терминов / Составитель З. В. ШЕВЧЕНКО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://a-z-gender.net/steklyannyj-potolok.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

виконаної праці (це явище має назву гендерний розрив)⁶⁶. Важко жінці також зайняти посаду керівника, оскільки чоловіки можуть сприймати її появу як «зухвальство» або «виклик чоловічому самолюбству». Деякі взагалі можуть сприймати саму присутність жінки як щось небажане.

Слатшеймінг (від англ. Slut – повія, шльондра; shame – ганьба) – деструктивне явище, яке є наслідком контролю патріархальним суспільством жіночої сексуальності, осуд жінок за проявлення сексуальності.

Існуючі століттями стереотипи вказують на те, що жіноча сексуальність може виражатись лише через бажання чоловіків, через призму чоловічого погляду, тобто сексуальна жінка являється опрідметненим бажанням оточуючих її чоловіків. Чоловіки вирішують, що є сексуальним, а що ні, контролюючи «кінцевий продукт споживання», вирішують, що є припустимим, а що – ні. Саме тому жертвами слатшеймінгу стають жінки, які взяли сексуальність у свої руки та відстоюють право розпоряджатися власним тілом та зовнішністю. С такими ж звинуваченнями можуть зіткнутись і ті, хто просто відмовляє чоловікам у сексуальних стосунках. Жінка у своєму житті знаходиться немов між двох вогнів – з одного боку суспільство змушує її бути сексуальною (бути привабливою та бажаною прикрасою одна із її базових рис), а з іншого – «надмірна» (ступінь надмірності визначає не жінка) сексуальність асоціюється з брудом, вульгарністю та дурістю.

Слатшеймінг оточує жінок з дитинства. Дівчатам можуть забороняти фарбуватися – тому що вони будуть схожі «на шльондру». Дівчата старшого віку обирають не той одяг, який їм подобається, а той, на який вказує суспільство. І цей тиск не тільки психологічний. Жінці, на основі зовнішнього вигляду можуть відмовити у роботі, або навіть у людському ставленні. Доходить то того, що красива сексуальна «за канонами» жінка у свідомості людей перестає бути людиною, перетворюючись на об'єкт, це наглядно демонструє сексистська реклама. А за *об'єктивацією* йде упередження «красива, отже тупа» – і це теж явище слатшеймінгу. Один із найбільш травмуючих наслідків слатшеймінгу – *віктімблеймінг*. З ним стикаються жертви харасменту чи зґвалтувань: поліцейські при прийнятті заяви можуть вважати нормальним поцікавитись, який спосіб життя веде жертва, у що вона була вдягнена, чи не спровокувала злочинця. Все це при тому, що

⁶⁶Економічний дискусійний клуб. Індекс гендерного розриву 2016. < <http://edclub.com.ua/analitika/indeks-gendernogo-rozryvu-2016> > – Переглянуто: 07.04.2018

відповідальність за злочин лежить лише на злочинці, і ні макіяж, ні коротка спідниця не можуть слугувати виправданнями.⁶⁷

Стокгольмський синдром (з англ. – Stockholm Syndrome) – результат роботи захисного механізму психіки, який формується під дією стресу та травматичних обставин і характеризується нездоровою прив'язаністю (або і залежністю) стосовно кривдника. Поступово після акту насильства, погроз або викрадення у жертви розвивається симпатія, співчуття до агресора. Вони можуть виправдовувати їх, самоідентифікуватися з ними, переймаючи їх ідеї.

Стокгольмський синдром не вважається психічною хворобою і не входить у Міжнародну статистичну класифікацію хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям. Термін було введено криміналістом Нільсом Біджеротом після того, як в 1973 році звільнені під час пограбування банку у Стокгольмі заручники почали виявляти прихильність до злодіїв, які тримали їх в полоні кілька днів, погрожуючи смертю.⁶⁸

Фактори формування: надія жертви щодо поблажливості агресора у випадку виконання вимог; мовний бар'єр; ідентифікація з агресором; психологічна грамотність; стереотипи; час перебування в полоні;

Одна із форм синдрому – побутовий стокгольмський синдром, який зустрічається у випадках домашнього насильства і знущань. Жінка із зниженою самооцінкою, відчуттям негідності, невпевнена в собі з часом починає захищати аб'юзера, виправдовуючи його дії, або, наприклад, демонструвати відданість. Схожа ситуація може бути між батьками-тиранами та дітьми («Батько мене бив, і правильно робив, я людиною виріс»). Кривдникам приписують благородні та поважні мотиви, перебільшують їх значення в житті жертви, парадоксально принижуючи при цьому себе.

Ще одна причина – страх. Жінці важко кинути аб'юзера, тому що вона боїться, що від будь-якого прояву нелояльності її буде покарано, або навіть вбито (що недалеко від істини – детальніше у підрозділі «Статистика»).

Синдром побитої жінки – (з англ. Battered woman's syndrome) синдром, схожий на «афганський синдром» (*ITCP*), формується у жінок під час насильства, знущань та катувань. У жінки із цим синдромом спостерігається сукупність фізичних, соматичних

⁶⁷RINGROSE, Jessica; RENOLD, Emma (May 2012). "Slut-shaming, girl power and 'sexualisation': thinking through the politics of the international SlutWalks with teen girls". Gender and Education, special issue: Making Sense of the Sexualisation Debates: Schools and Beyond. Taylor and Francis. 24 (3): 333–343.

⁶⁸Автор: АСЯМОВ Сергей. Стокгольмський синдром: история появления и содержание термина. 2013. <<http://yurpsy.com/files/fakt/171.htm>> – Переглянуто: 07.04.2018

симптомів, депресія, тривога, спроби самогубства. Цей синдром є потужним свідомством домашнього насильства.

Синдром включає у себе чотири основні ознаки: жінка вірить, що провина за скоєне насильство лежить на ній, жінка втрачає здатність перекласти відповідальність на іншого, жінка постійно боїться за своє життя і життя дітей, у жінки розвивається ірраціональна віра у всемогутність всюдисутність аб'юзера.

Синдром має кілька стадій: **заперечення** (жінка вважає, що все в порядку, виправдовує партнера та вірить, що акт насильства не повториться), **провина** (жінка починає усвідомлювати, що у стосунках з чоловіком наявна проблема, вона розуміє, що стала жертвою насильства, але вважає, що відповідальність за це лежить на ній, її риси характеру чи поведінка спровокували аб'юзера), **просвітлення** (жінка розуміє, що не заслуговує на подібне ставлення, що проблема є, і ця проблема – її партнер. Але вона все одно залишається, сподіваючись на покращення у майбутньому), **відповідальність** (жінка розуміє, що аб'юзер не потребує її підтримки, усвідомлює необхідність кардинальних змін і початку нового життя будь-якою ціною).

Із часом стан, що розвивається в жінки внаслідок насильства, може не тільки ослабнути, а й ставати все більш вираженим. Саме тому, окрім самодопомоги, таким жінкам необхідна спеціалізована допомога фахівців.

Тригер (від англ. trigger – спусковий гачок) – подія, що викликає у людини, хворої на ПТСР, раптове переживання психологічної травми. При цьому сама по собі подія не є страшною або травматичною – це може бути текст, плач дитини, шум від феєрверків, звук двигуна, або сцена у кіно. Хворі посттравматичним стресовим розладом зазвичай всіма силами уникають зустрічей з тригером, прагнучи уникнути нового нападу, тому що для них він є частиною травмуючого переживання.⁶⁹

Харасмент – різні види психологічних притискань. Англійське слово описує широкий спектр ситуацій: слова, жести, дії, що можуть образити або принизити іншу людину, поведінка, яка систематично порушує кордони особистості інших людей, психологічний тиск.

В українській мові під словом «харасмент» зазвичай мають на увазі лише домагання, зокрема сексуальні. Юридично це поняття не закріплено, тому виникають проблеми із його трактуванням. У Сполучених Штатах перші судові справи про сексуальні домагання з'явилися ще в 70-ті роки 20 століття.

⁶⁹Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста (Детский психоанализ). Под ред. С. Ю. Циркина. Спб.: Питер, 2004. – 896 с.

Але і тут мова може йти про широкий спектр поведінки – від жартів та сексуальних натяків, ляпасів і дотиків до погроз та шантажу. ООН називає сексуальним харасментом домагання, сексуальні натяки та інші дії, які можуть образити або принизити іншу людину. Часто мова йде про сексуальні домагання на роботі – співпрацівнику можуть запропонувати підвищення/посаду в обмін на послуги сексуального характеру, або нав'язують інтимні стосунки, замість робочих. Те саме може статися і в будь-яких інших стосунках, в яких наявна ієрархія, або одна людина залежить від іншої (та не може повноцінно чинити опір, навіть психологічний, знаходячись у вразливій позиції): наприклад, між вчителем та учнем, лікарем та пацієнтом. Тобто в тих ситуаціях, коли відмова від спілкування неможлива, а відкритий конфлікт несе потенціальну загрозу або проблеми для жертви харасменту.

Рівень сексуальної агресії та вимог харасера можуть кардинально відрізнятись. Його жертвою може стати хто завгодно, незалежно від віку та статі (хоча в першу чергу жертвами стають жінки). Наслідки харасменту можуть бути дуже тяжкими – як для психічного стану жертви, так і для умов її життя. Наслідком харасменту є порушення недоторканості приватного життя особи.

За даними міжнародної організації захисту прав жінок *Catalyst* лише 17,5 % скарг на харасмент отримано від чоловіків. Із них у 80 % випадків агресорами являються теж чоловіки, що домагаються до чоловіків⁷⁰.

Метою агресора часто буває не тільки секс. Більш високий статус дає йому можливість безкарно контролювати іншу людину, виявляючи при цьому, як швидко жертва зламається. Харасер упивається почуттям власної вищості. Буває, що люди створюють власну версію реальності, де до них не прикладаються традиційні моральні принципи, та їх вчинки легко виправдати. Наприклад, вони моделюють умови, в яких харасмент ніби можна вважати прийнятним. Наприклад, Харві Вайнштейн (американський кінопродюсер, одна із найвпливовіших осіб в Голівуді, у жовтні 2017 році був звільнений після гучного скандалу, що виник у результаті звинувачення його десятками акторок у харасменті), пояснив свою поведінку тим, що *«ріс в 60-ті та 70-ті, коли правила поведінки на робочому місці були іншими»*.⁷¹

⁷⁰Офіційний сайт міжнародної організації захисту жінок *Catalyst*, статистика з сексуальної дискримінації та харасменту. 2018. <<http://www.catalyst.org/knowledge/sex-discrimination-and-sexual-harassment-0>> – Переглянуто: 07.04.2018

⁷¹MEDUZA. Основателя киностудии Miramax Харви Вайнштейна обвинили в сексуальных домогательствах. Он покался, но хочет подать в суд за клевету. 2017. <<https://meduza.io/feature/2017/10/06/osnovatelya-kinostudii-miramax-harvi-vaynshteyna-obvinili-v-seksualnyh-domogatelstvah-on-pokayalsya-no-hochet-podat-v-sud-za-klevetu>> – Переглянуто: 07.04.2018

Також агресор може використовувати підміну понять. Актор Білл Косбі (його звинуватили у зґвалтуванні більш як 60 жінок) називав свої зустрічі із жертвами «побаченнями». При цьому постраждалі заявляли, що він підсипав їм таблетки⁷².

Харасер може перекласти відповідальність на зовнішні обставини (Вайнштейн казав про тиск культури того часу), або мінімізувати шкоду, що її спричинили жертві, що дегуманізує та звинувачує постраждалу (Телеведучий Біл О'Рейлі, якого звільнили з каналу *Fox News* за харасмент, висловився про вбиту та зґвалтовану жінку наступним чином: «кожен хижак скористувався би цим»), маючи на увазі, що на жертві була коротка спідниця). Такого роду «виправдання» дають агресору змогу блокувати емпатію та не відчувати негативних емоцій через скоєне.⁷³

⁷²ВВС. Стаття: Комик Білл Косбі не смог избежать суда по делу о сексуальном насилии, 2016. <https://www.bbc.com/russian/news/2016/05/160524_usa_cosby_trial> – Переглянуто: 12.04.2018

⁷³ Sexual Harassment: 4 Psychological Traits of Perpetrators. By HENDRIKSEN Ellen, PhD, Savvy Psychologist. <<https://www.quickanddirtytips.com/health-fitness/mental-health/psychology-of-sexual-harassment>>

Висновок

У дипломній роботі під назвою «Домашнє насильство проти жінок в Україні: Як правильно говорити про це та інші профілактично-просвітницькі заходи» було досліджено явище домашнього насильства та явища, що його супроводжують. Основна увага була зосереджена на укладенні словника термінів, що стосуються теми дослідження.

У першому розділі дипломної праці (який складається із трьох підрозділів) було проведено підсумування і узагальнення інформації з питань домашнього насильства в Україні та світі, були описані причини та наслідки цього явища, а також механізми дискримінації стосовно жінок. Була наведена актуальна статистика стосовно гендерного насильства, як в Україні, так і в світі. У багатьох країнах на сьогоднішній день домашнє насильство не вважається істотною проблемою, вартою особливої уваги, а реальна статистика залишається проігнорованою. Жертви згвалтувань, викрадень, «вбивств честі», «традиційних» практик, які калічать жінок, та, звісно, власне домашнє насильство. Окрім цього наведено список інформаційно-просвітницьких заходів, подані приклади соціальних акцій, видань та наукових праць на тематику домашнього насильства та протистояння йому.

Для того, щоб сформувати комплексне розуміння поняття домашнього насильства було використано визначення терміну із офіційних документів (Декларація ООН, Закон України і т.ін.), застосовано інформацію від офіційних правозахисних організацій, а також скомбіновано знання із різних галузей науки: гендерні студії, психологія та психіатрія, правознавство, лексикографія і т.ін.

В якості узагальнення накопиченого досвіду та для привернення уваги громадськості створено ряд «чеклістів» з переліком ознак потенційних злочинців, токсичних стосунків, змін, які відбуваються із жертвою домашнього насильства. Матеріали із розділу «Додаток» прийнятні до розповсюдження у профілактично-просвітницьких цілях. Використовуючи «чеклісти», жінки можуть ознайомитись із рядом ознак та визначити, чи не знаходяться у потенційній небезпеці (чи не знаходяться у групі ризику їх близькі). Щодо словника та «чеклістів» – розповсюдження подібної інформації виконує роль профілактики домашнього насильства, підвищує рівень психологічної гігієни та самосвідомості. Також додаток містить три схеми, які висвітлюють механізми функціонування дискримінації та насильства.

Таким чином, у ході роботи над дипломною працею було досягнуто запланованої мети, а саме: укладено словник-довідник термінів, що стосуються домашнього насильства та допомагають його ідентифікувати та підготовано вищезазначені матеріали в додатку.

Терміни у словнику подані в алфавітному порядку, там, де було необхідно, вказано походження слова або його розшифровку (у випадку абревіації). Звісно, список термінів не надто великий (всього їх 25), але у разі необхідності його можна розширити, особливо, якщо не обмежуватись темою домашнього насильства, а охопити сексизм в цілому, або й інші форми дискримінації. Але на даний момент, на нашу думку, основних термінів достатньо для утворення комплексного розуміння проблеми, усвідомлення механізмів дії домашнього насильства та знання про те, як його можна уникнути ще на початковій стадії комунікації.

Оскільки із невтішної статистики випливає низький рівень інформованості населення (зазвичай відсутнє розуміння того, що саме являється не тільки домашнім насильством, а також насильством взагалі), подібний словник-довідник, призначений не для спеціалістів – працівників соціальних служб, криміналістів чи психологів, а для пересічної людини, яка з великою вірогідністю стикалась із домашнім насильством, або й була його жертвою. Словник включає в себе ряд термінів із гендерних студій, феміністських термінів та поняття із психології та психіатрії. Деякі з них можна назвати відносно розповсюдженими, зустріти їх у словниках, розмовній мові або в ЗМІ, але деякі можна знайти лише в спеціалізованих виданнях, на тематичних ресурсах, тощо.

Окрім двох розділів і функціонального додатку в роботу входить список використаних джерел, розбитий на п'ять категорій: україномовна література, україномовні джерела, іншомовна література та іншомовні джерела, а також список посилань на офіційні організації, установи та закони. Оскільки робіт, близьких тематиці даної роботи українською мовою не надто багато (а перекладів і того менше), у своєму дослідженні ми спиралися на здобутки англійських та російськомовних вчених, або користувалися перекладами на ці мови.

Науковим внеском даної дипломної роботи є поєднання знань з кількох наукових дисциплін для однієї мети – допомоги жінкам у боротьбі із домашнім насильством. Так, як гендерне насильство пронизує кілька сфер людського життя, боротися із ним необхідно комплексно задіявши здобутки із різних галузей.

На превеликий жаль, тема домашнього насильства, як в Україні, так і в цілому світі, залишиться актуальною ще довго. Гендерне насильство є глибоко вкоріненою структурною проблемою.

Resume

V bakalářské práci s názvem “Domácí násilí na ženách na Ukrajině: Jak o něm správně hovořit a další preventivně-osvětová opatření“ byl zkoumán fenomén domácího násilí a jeho doprovodné jevy. Hlavní pozornost byla věnována vývoji slovní zásoby pojmů, které se vztahují k tématu studie.

V první části práce, která se skládá ze tří podkapitol, se zabývám domácím násilím na Ukrajině a ve světě. Dále popisuji příčiny a následky tohoto jevu, a také mechanismy diskriminace žen.

Uvádím zde aktuální statistické údaje o násilí na Ukrajině a ve světě na základě pohlaví. Mnoho lidí nepovažuje domácí násilí za významný problém, zejména pokud neví o vysokém počtu obětí.

Dále je v práci uveden seznam preventivních opatření, příklady společenských akcí, publikací a vědeckých prací na téma domácího násilí a boje proti němu.

Abychom komplexně porozuměli této problematice, použila jsem definice pojmů z oficiálních dokumentů: Deklarace OSN, zákon Ukrajiny apod. Informace jsem čerpala z materiálů oficiálních organizací, které se zabývají lidskými právy, a použila jsem znalosti z různých oblastí vědy: genderových studií, psychologie a psychiatrie, práva, lexikografie atd.

K zobecnění nahromaděných zkušeností a přitahení zájmu veřejnosti bylo vytvořeno množství kontrolních seznamů s výčtem rysů potenciálních pachatelů, toxických vztahů a změn, jimž je vystavena oběť domácího násilí. S pomocí tohoto seznamu mohou ženy určit, zda jsou ony samy nebo někdo z jejich okolí v potenciálním nebezpečí.

Materiály z části „Příloha“ jsou vhodné k distribuci pro preventivní a vzdělávací účely. Příloha také obsahuje tři obrázky s diagramy, které demonstrují průběh diskriminace a násilí. Během psaní bakalářské práce bylo dosaženo stanoveného cíle, kterým bylo sestavit slovník termínů souvisejících s domácím násilím, s jehož pomocí je bude možné identifikovat.

Termíny ve slovníku jsou uspořádány v abecedním pořadí, u některých z nich je vyznačen jejich původ. Seznam o 25 termínech není příliš velký, ale v případě potřeby může být rozšířen nejen o pojmy týkající se pouze domácího násilí, ale i dalších forem diskriminace žen.

V současné době však podle našeho názoru stačí vytvořit komplexní porozumění problému, porozumět mechanismům působení domácího násilí a vědět, jak se mu vyhnout v počáteční fázi komunikace.

Statistiky ukazují nízkou úroveň povědomí veřejnosti, nedostatečné pochopení nejen toho, co přesně domácí násilí je. Proto je tento slovník určen především pro ty, kteří se mohou setkat s domácím násilím nebo dokonce být jeho oběťmi. Pro odborníky v oblasti sociálních služeb, kriminology nebo psychology existuje specializovaná literatura. Tento slovník obsahuje pojmy z genderových studií, z psychologie a psychiatrie a také některé feministické termíny. Některé z těchto pojmů jsou dobře známé, setkáváme se s nimi v médiích a lze je nalézt ve slovnících. Jiné je potřeba hledat pouze v odborných publikacích nebo ve zdrojích zabývajících se touto tematikou.

Kromě dvou částí a přílohy tato práce obsahuje seznam použitých zdrojů rozdělených do pěti kategorií: literatura ukrajinského jazyka, zdroje z ukrajinského jazyka, zahraniční literatura, zahraniční zdroje a seznam odkazů na oficiální organizace a zákony. Vzhledem k tomu, že jsem nenašla mnoho ukrajinských článků zabývajících se tímto tématem, více jsem ve svém výzkumu spoléhala na vědecké publikace v angličtině a ruštině nebo na práce přeložené do těchto jazyků.

Domácí násilí nadále zůstává jak na Ukrajině, tak ve světě, dlouhodobě přehlíženým tématem. Násilí na základě pohlaví je hluboce zakořeněným strukturálním sociálním problémem.

Список літератури

Україномовна література:

1. АНІЩУК Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2008. – 36 с.
- АСЛАНОВА Н.К. Керівництво по попередженню насильства щодо дітей. М.: Гуманітарний видавничий центр ВЛАДОС, 1997. – 505 с.
2. БОЙКО О.В. Насильство у сім'ї: соціологічний аналіз явища / Автореферат дисертації на здобуття ступеня к. соц.н. – Національний університет внутрішніх справ, 2003. – С. 15.
3. ВЕСЕЛОВСЬКА М., ШИШЛОВА Н. Я жінка, я боюся? Як захиститись від насильства. – Київ. – 2002. – 35 с.
4. ГОНЧАР Ю., КУЗНЕЦОВА Т., ПОГОРЕЛОВ О., ШТУРХЕЦЬКИЙ С. Стандарт рівності: Посібник пресової практики з гендерної перспективи – За ред. С. В. Штурхецького. – Рівне: О. Зень, 2015. – 200 с.
5. МЕЛЛІБУРДА Є. Обличчя насильства: Матеріали з проблеми попередження домашнього насильства. – К., 2000. – С. 2–9.
6. МАЄРЧИК М., ПЛАХОТНИК О., ЯРМАНОВА Г. Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Київ: Критика, 2013, 220 с. ISBN: 978-966-8978-63-0.
7. ПІСКЛАКОВА М., СИНЕЛЬНИКОВ О. Анатомія насильства / / Соціальному працівникові про проблему домашнього насильства / Укл. Є. Потапова, О. Синельников. – М.: Проспект, 2001. – 378 с.
8. ХАСИНА А. Жінки, домашнє насильство, стрес. // Насильство і соціальні зміни. – № 2. – 2000. С. 14.

Іншомовна література:

1. ALLPORT Gordon W. The Nature of Prejudice. – Addison-Wesley Publishing Company, 1979. – 537 p. – ISBN 0-201-00179-9.
2. ATTENBOROUGH, Frederick «Rape is rape (except when it's not): the media, recontextualisation and violence against women» // Journal of Language Aggression and Conflict. – 2014. – V. 2, № 2. – P. 183-203. – ISSN 2213-1272.
3. BANCROFT L. (2002), Why does he do that? Inside the minds of angry and controlling men (Publisher: Berkley Books; Reprint edition (September 2, 2003) p. 432. ISBN-10: 0425191656

4. BUCHWALD Emilie; FLETCHER Pamela R.; ROTH Martha. Transforming a Rape Culture. Milkweed Editions; Reprint edition (Jan. 1995) – p. 476. ISBN 1-57131-204-8.
5. ВУЛЬФ Наоми. Миф о красоте. Стереотипы против женщин. Альпина Нон-фикшн, 2016. – 445 с.
6. ГУЛИНА М. А. ББК 60.554.73я22 УДК 364.044.4(03) С48 Рецензент: С. Б. Малых, доктор психологических наук, профессор, член-корреспондент РАО. Гулина М. А. С48 Словарь-справочник по социальной работе. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с. ISBN 978-5-469-00450-9
7. ДАЛСЕГГ Ауд, ВЕССЕ Ингер. На крючке. Как разорвать круг нездоровых отношений. М.: Альпина Паблишер, 2017. – 272 с.
8. DONAT Patricia and D'EMILIO John, «A Feminist Redefinition of Rape and Sexual Assault: Historical Foundations and Change», Journal of Social Issues, vol. 48, n. 1, 1992; published in Di Karen J. Maschke, «The legal response to violence against women», Routledge 1997, ISBN 978-0-8153-2519-2.
9. DUTTON, Donald G. and GOLANT Susan. 1997. The Batterer: A Psychological Profile. 209 p.
10. FISHER Bonnie S.; LAB Steven P. Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention. SAGE Publications; 2 February 2010. p. 257. ISBN 978-1-4129-6047-2.
11. ГОРШКОВА И. Д. Насилие против женщин как проблема социологического анализа / И. Д. Горшкова, И. И. Шурыгина // Общество и гендер, Рязань: «Поверенный», 2003. – С. 5-10.
12. КАНТ И. Лекции по этике / И. Кант ; [пер. с нем.]. – М., 2000. – 431 с.
13. КОНСУЭЛО Барэа. Учебник для женщин, подвергающихся насилию, которые хотят перестать ими быть. Пер. Керим-ЗАДЕ Татьяна, М.: Книга по Требованию, 2013. – 312 с.
14. LERNER, M.J. & MONTADA, L. (1998). An Overview: Advances in Belief in a Just World Theory and Methods, in Leo Montada & M.J. Lerner (Eds.). Responses to Victimization and Belief in a Just World (1-7). Plenum Press: New York.
15. ЛЭНГ, Рональд Д. (1927-1989). Безумие: семейные корни: [влияние семьи на развитие личности] / Р. Д. Лэнг, А. Эстерсон ; пер. с англ. А. Грузберга. – Екатеринбург : Литур, 2012. – 286 с.
16. RINGROSE, Jessica; RENOLD, Emma (May 2012). "Slut-shaming, girl power and 'sexualisation': thinking through the politics of the international SlutWalks with teen girls". Gender and Education, special issue: Making Sense of the Sexualisation Debates: Schools and Beyond. Taylor and Francis. 24 (3): 333–343.

17. RYAN William. Blaming the Victim. Pantheon Books, 1971. 368 p. ISBN-10: 0394722264
18. RUSH Florence. The Best-kept Secret: Sexual Abuse of Children. – Human Services Institute. – P. 81.
19. SOLNIT Rebecca, «Men Explain Things to Me», Los Angeles Times, 6 November, 2014.
20. SOLNIT Rebecca, «Men Explain Things to Me», Publisher: Haymarket Books; Updated edition (September 1, 2015), p. 176. ISBN-10: 1608464660
21. WALKER, Lenore E. The Battered Woman. New York: Harper and Row, 1979. – 270 p.
22. ЦИРКИН С.Ю. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста (Детский психоанализ). Спб.: Питер , 2004. – 896 с.

Україномовні інтернет-джерела:

1. Освітній портал «Педагогічна преса». Стаття «Культура зґвалтування: як протистояти насильству?» (у двох частинах). <<http://pedpresa.ua/454-kultura-zgvaltuvannya-yak-protystoyaty-nasylstvu-chastyna-1.html>> <<http://pedpresa.ua/464-kultura-zgvaltuvannya-yak-protystoyaty-nasylstvu-chastyna-2.html>> – Переглянуто: 07.04.2018
2. Правозахисний фонд «Розвиток». Стаття: Культура зґвалтування. 2012. <<http://rozvitok.org/kultura-zgvaltuvannya/>> – Переглянуто: 07.04.2018
3. РАДИО СВОБОДА. Авторка: Аля ПОНОМАРЕВА. Стаття: Я не боюсь сказати. <https://www.svoboda.org/a/27844509.html>– Переглянуто: 07.04.2018
4. САВЧУК Олена Миколаївна. Курси допомоги жінкам. <<http://ssw.ukma.edu.ua/savchuk>> – Переглянуто: 07.04.2018
5. СТЕФАНИШИН В.Г. Домашнє насильство. Офіційний сайт Долинського районного управління юстиції. <http://obljustif.gov.ua/doluna/63818-2/> – Переглянуто: 07.04.2018
6. ТСН Україна. Стаття про прес-конференцію в інформагенції «Укрінформ». <<https://tsn.ua/ukrayina/zhoden-proyav-domashnego-nasilstva-ne-zalishitsya-bez-vidpovidi-derzhavi-irina-lucenko-1104760.html>> – Переглянуто: 07.04.2018
7. Портал міста Чернігів. Заяву про зґвалтування в міліції у жінки не прийняли. <<http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/36944-zajavu-pro-zvaltuvannja-v-miliciyi-u-zhinki-ne-priinjali.html>> – Переглянуто: 12.04.2018
8. УНІАН. Віднині домашнє насильство в Україні офіційно є злочином – Ірина Луценко. <<https://www.unian.ua/politics/2285706-vidnini-domashne-nasilstvo-v-ukrajini-ofitsiyno-e-zlochinom-irina-lutsenko.html>> – Переглянуто: 07.04.2018

9. Я: Гендерний журнал : Інформаційно-просвітительське видання по гендерному просвіщенню / Харківська жіноча організація «Крона» . – Харків : ІД «Райдер», 2007. <<http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-20-2007.pdf>> – Переглянуто: 07.04.2018

Іншомовні інтернет-джерела:

1. АСЯМОВ Сергей. Стокгольмський синдром: історія появи і зміст терміна. 2013. <<http://yurpsy.com/files/fakt/171.htm>> – Переглянуто: 07.04.2018
2. COLADY. Онлайн-журнал для жінок. Стаття: 14 ознак домашнього психологічного насильства над жінкою – як не стати жертвою? <<http://www.colady.ru/14-priznakov-domashnego-psixologicheskogo-nasiliya-nad-zhenshinoj-kak-ne-stat-zhertvoj.html>> – Переглянуто: 07.04.2018
4. CURRIE Janet and SPATZ WIDOM Cathy. Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3571659>>– Переглянуто: 07.04.2018
5. Дослідження GFK на замовлення Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні (ПРООН-ЄС) «Розповсюдженість насильства в українських сім'ях». <http://www.undp.org.ua/files/en_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf>– Переглянуто: 07.04.2018
6. JASCHIK Scott, "Calling Out Academic «Mansplaining», 16 October, 2012. <<https://www.insidehighered.com/news/2012/10/16/new-website-provides-outlet-victims-academic-mansplaining>> – Переглянуто: 07.04.2018
7. Економічний дискусійний клуб. Індекс гендерного розриву 2016. <<http://edclub.com.ua/analityka/indeks-gendernogo-rozryvu-2016>> – Переглянуто: 07.04.2018
8. ЕСПРЕСО. Стаття: Жінка може все: МОЗ скасував обмеження на 450 професій для жінок. 2017 <https://espreso.tv/news/2017/12/21/zhinka_mozhe_vse_moz_skasuvav_obmezhennya_na_profesiyi_dlya_zhinok> – Переглянуто: 07.04.2018
9. NEWSMAKER. Стаття: «Ізнасиловання — це не про секс, це про демонстрацію контролю і сили» Інтерв'ю НМ з адвокатом Ариною Цуркан <<http://newsmaker.md/rus/novosti/iznasilovanie-eto-ne-pro-seks-eto-pro-demonstratsiyu-kontrolya-i-sily-intervyu-nm-36365>> – Переглянуто: 12.04.2018

10. RIDGWAY Shannon. Журнал Everyday Feminism. Стаття: 25 Everyday Examples of Rape Culture. <<https://everydayfeminism.com/2014/03/examples-of-rape-culture/>> – Переглянуто: 07.04.2018
11. Стаття енциклопедії «Кругосвет»: ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ОТНОСИТЕЛЬНОСТИ ТЕОРИЯ. <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/LINGVISTICHESKO_OTNOSITELNOSTI_GIPOTEZA.html> – Переглянуто: 07.04.2018
12. Стаття: Домашнее насилие в семье (над детьми, над женщинами), куда обращаться? <<http://love-mother.ru/domashnee-nasilie-v-seme-nad-detmi-nad-zhenshhinami-kuda-obrashhatsya.html>> – Переглянуто: 07.04.2018
13. The Village. Стаття: Сексуальное насилие в России: Цифры и факты - Кристина Сафонова, 2016 <<http://www.the-village.ru/village/city/situation/240689-govorit-o-nasilii>> – Переглянуто: 12.04.2018
12. VACHSS, Andrew. 1994. «You Carry the Cure In Your Own Heart». Parade, 28 August 1994. <http://www.vachss.com/av_dispatches/disp_9408_a.html> – Переглянуто: 07.04.2018
13. Журнал Частный корреспондент. БУРМАКОВА Ольга. Культура Изнасилования. 2010. <http://www.chaskor.ru/article/kultura_iznasilovaniya_15767> – Переглянуто: 07.04.2018
13. ШЕВЧЕНКО З. В. Словарь гендерных терминов. Посвящен основной терминологии в области гендера и феминизма <<http://a-z-gender.net>> – Переглянуто: 07.04.2018

Офіційні організації, компанії, проекти, центри, закони і т.ін.:

1. Офіційний сайт ООН. Декларація про викорінення насильства по відношенню до жінок. <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml> – Переглянуто: 07.04.2018
2. Центр Інформації про права людини. Стаття: Дзвінки про насильство у сім'ях учасників АТО на «гарячу» лінію цьогогоріч збільшились утричі. 2017. <https://humanrights.org.ua/material/dzvinki_pro_nasilstvo_u_simjiah_uchasnikiv_ato_na_garjachu_linijiu_la_stradi_cogorich_zbilshilis_utrichi> – Переглянуто: 07.04.2018
3. Офіційний сайт міжнародної правозахисної організації «Ла Страда-Україна». <<http://la-strada.org.ua/>> – Переглянуто: 07.04.2018

4. Офіційний сайт Фонду народонаселення ООН в Україні. Поширеність насильства щодо дівчат та жінок. 2015 <<http://www.unfpa.org.ua/publications/470.html>> – Переглянуто: 07.04.2018
5. Офіційний сайт Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка. <<http://www.uisr.org.ua/>> – Переглянуто: 07.04.2018
6. Офіційний сайт Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я. Насилля по відношенню до жінок, інформаційний бюлетень, листопад 2016 рік. <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/ru/>> – Переглянуто: 07.04.2018
7. Офіційний сайт програми підтримки жінкам-жертвам домашнього насильства Refuge. <<https://www.refuge.org.uk>> – Переглянуто: 07.04.2018
8. Офіційний сайт RedMyLips, присвячений протистоянню сексуальному насильству та звинуваченню жертв. <<http://www.redmylips.org/>> – Переглянуто: 07.04.2018
9. Офіційний сайт організації Child Welfare Information Gateway. Інформаційна брошура . «Child Abuse and Neglect». Long-term consequences of child Abuse and Neglect. Retrieved 30 September 2011.< <https://www.childwelfare.gov/topics/can/>>
Офіційний сайт міжнародної організації захисту жінок Catalyst, статистика з сексуальної дискримінації та харасменту. 2018. <<http://www.catalyst.org/knowledge/sex-discrimination-and-sexual-harassment-0>> – Переглянуто: 07.04.2018
10. Офіційний сайт ООН. Насильство проти жінок та дівчат. <<http://www.un.org/en/women/endviolence/situation.shtml>> – Переглянуто: 07.04.2018
11. Закон України про попередження насильства в сім'ї <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>> – Переглянуто: 07.04.2018
12. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?test=4/UMfPEGznhho0v.ZiRMt/6wHI4HIs80msh8Ie6>> – Переглянуто: 07.04.2018

Додаток

Піраміда ненависті.

Колесо влади та контролю.

Цикл насильства

Ознаки порушення меж особистості

1. Визначати за іншу людину її почуття, бажання, думки.
2. Порушувати обіцянки, зобов'язання, запізнюватись, не нести відповідальність за слова.
3. Принижувати, ігнорувати, заперечувати чужі почуття.
4. Дразнити, кепкувати, зачіпати навіть після прохання припинити.
5. Поводитись, як з дитиною, зверхнє ставлення або панібратство.
6. Перебивати, ігнорувати, різко обривати комунікацію.
7. Не дотримуватись фізичного простору: брати без дозволу речі, не повертати речі, обійми без дозволу, будь-який фізичний контакт з неповагою до особистого простору.
8. Неповага до сказаного «Ні».
9. Погрози покаранням.
10. Пред'явлення вимог та вказівки: «ти повинна/повинен».
11. Маніпуляції почуттям провини, гніву, настрою, очікуваннями, хворобою, коханням чи сексом.
12. Критикувати, тиснути, засуджувати, ліпити ярлики, принижувати.
13. Давати непрошені поради.

Ознаки перебування у аб'юзивних стосунках без фізичного насильства

1. Надмірна увага до потреб партнера замість уваги до власних потреб та меж в цілому. Бажання або спроби «розчинитися» в іншій людині.
2. Скорочення комунікації із зовнішнім світом, обмежене спілкування з друзями або родичами.
3. Відчуття втоми більшу частину часу. Затьмарена свідомість, ставлення під сумніви власних потреб.
4. Секс заради примирення або в якості «подружнього обов'язку», не за бажанням.
5. Болісні розриви та повернення партнера, постійні обіцянки змінитись або все виправити.

Ознаки не-насильницьких стосунків.

1. Повна відсутність фізичного насильства або натяку на нього.
2. Відсутність емоційного насильства:
 - А) Можливість відверто повідомити про дискомфорт;

- Б) Людина зацікавлена у добробуті партнера;
- В) Повідомлення про свої почуття не призводить до маніпуляцій.
- 3. Конфліктна ситуація проходить спокійно.
- 4. Відсутність запаморочення свідомості при думках про партнера чи стосунки.
- 5. Здорові стосунки розвиваються повільно.
- 6. Відсутність ідеалізації партнера.
- 7. Створені правила у стосунках працюють в обидва боки.
- 8. Відсутність постійного контролю.
- 9. Стосунки гнучкі. В них є місце компромісам та підлаштуванню одне під одного.
- 10. Відсутній страх розриву стосунків. Все спокійно та стабільно.
- 11. В стосунках відсутній постійний біль та емоційне виснаження.
- 12. Партнери не зациклені на стосунках 24 години на добу.
- 13. Стосунки не заважають розвитку та тому, щоб задовольняти свої потреби та бажання. Є власний простір для кожного із партнерів.

Ознаки схильності до аб'юзу у партнера

- 1. Особа помічена у жорстокому ставленні, особливо до залежних від неї людей (діти, партнери, особи похилого віку) чи живих істот.
- 2. Особа постійно шукає можливості самоствердження за чужий рахунок, проявити свою вищість.
- 3. Особа виказує сексистські, расистські, ксенофобні або гомофобні переконання.
- 4. Особа постійно використовує телефон для того, щоб переконатись у місцезнаходженні партнера та проконтролювати його дії.
- 5. Особа заважає спілкуванню з іншими людьми, контролює комунікацію.
- 6. Особа стежить за партнером через соціальні мережі. Може провокувати на знайомства та бесіди, витягуючи особисту інформацію, аби потім використовувати проти неї.
- 7. Особа веде себе, як власник. Вимагає, аби враховувались тільки її думки.
- 8. Особа не рахується з особистим часом, межами та простором партнера.
- 9. Особа схильна до асоціальної поведінки.

Ознаки токсичних стосунків

- 1. Під час суперечки особа ставить під сумнів чи знецінює думку чи почуття партнера.
- 2. Вимагає від партнера змін, погрожуючи розривом стосунків.

3. Виражає симпатію через нав'язування почуття провини («я кохаю тебе не дивлячись на то, що ти...»).
4. Ображає, дає глузливі прізвиська, виправдовуючи це «правдою» та своєю особистою думкою.
5. Вимагає припинення спілкування з подругами, родиною, колегами, налаштовує проти інших людей.
6. Принижує перед друзями, подругами та сторонніми людьми.
7. Все вищезазначене аб'юзер називає «сильним коханням», пристрастю, а жертва має приймати все це заради кохання. Інакше це зрада.

Ознаки зміни поведінки жертви аб'юзу

1. Постійні вибачення, спроби спитати дозволу для того, щоб щось сказати або зробити.
2. Перебування у постійному стресі.
3. Жертва кидає важливі для себе заняття, хобі, може покинути навчання або відмовитись від улюбленої роботи, якщо партнер проти.
4. Покидає своїх подруг та родичів, обриває соціальні контакти за наказом партнера.
5. Сумнівається у своєму розумні, вмінню міркувати та приймати вірні рішення.
6. Змінює свою зовнішність через забаганки партнера.
7. Поява синців та інших ушкоджень, які жертва не може пояснити, або спроби виправдатися нещасним випадком.
8. Страх розриву стосунків, бути покинутою.
9. Нав'язливе бажання бути ідеальною, постійний пошук недоліків і почуття провини через це, паніка, відчай.

Тривожні дзвіночки аб'юзу

1. Стрімке скорочення фізичної дистанції, намагання фізичного контакту без дозволу.
2. Особа прискорює розвиток стосунків, вони розвиваються бурхливо. Партнер може тиснути, вимагаючи шлюбу та дітей якнайшвидше, не враховуючи іншої думки.
3. Про попередніх партнерів висловлюється вкрай негативно.
4. Секс відбувається тоді, коли цього хоче партнер.
5. Коли жертва в компанії висловлює свою думку, аб'юзер може її перебити та висміяти.
6. Різкі перепади настрою.

7. Безглузді подарунки із звинуваченнями жертви у тому, що її неможливо задовольнити, вона сама не знає, чого хоче, або неспроможна пояснити. Аб'юзер «забуває» про бажання жертви, при цьому така «амнезія» не зачіпає інші сфери життя.
8. Висміює плани партнера, називаючи мету безглуздими мріями, чи знецінюючи іншим шляхом.
9. Постійна критика.
10. Перебуваючи у поганому настрої, особа схильна трощити речі, розкидати їх, нівечить меблі, б'є стіни. Якщо до цього приєднується жорстоке ставлення та побиття тварин, дітей, колишніх партнерів або інших людей, неспроможних відповісти – це найнебезпечніша ознака. Залишатись з такою людиною небезпечно.
11. Особа з посмішкою вислуховує історії про болісний досвід насильства та приниження в дитинстві або дорослому житті. Переконає, що жертва має зрозуміти та пробачити людей, які спричинили важкі психологічні травми.